

Research Paper

Child digital communication: Global patterns in age-appropriate design of social platforms for children and adolescents

Saeid Reza Ameli^{1*}, Azam Ravadrad², Abdollah Bicharanlou³,
Seyyed Milad Mousavi Haghshenas⁴

Received: Dec. 6, 2025; Accepted: Apr. 30, 2026

ABSTRACT

The rapid expansion of digital technologies and social platforms has made the design of age-appropriate online environments for children and adolescents a global concern. While many approaches emphasize digital risks and potential harms, this study adopts a multidimensional, opportunity-oriented, and risk-mitigating perspective to examine age-appropriate design. Using a qualitative methodology based on interviews and participant observation, the study explores the beliefs, behaviors, views, and preferences of twelve Iranian child and adolescent users. It also categorizes prominent global and local models of age-appropriate design, focusing on the experiences of the United Kingdom and Russia. The analysis identified five key themes: “Accelerated Accessibility,” “Digital Negligence,” “Overestimated Online Safety,” “Anthropomorphizing Technology: The Trusted Omniscient,” and “Childhood Foundations, Mature Preferences.” These themes highlight the need to redesign digital environments according to children’s developmental needs and lived experiences. The study further identifies three major models of age-appropriate design: “Designing Dedicated Platforms,” “Optimizing Local Platforms,” and “Developing Strict Regulations and Regulatory Policies.” The findings suggest that child-centered digital governance requires integrating protection, innovation, and design strategies responsive to young users’ experiences.

Keywords: age-appropriate design, social platforms, regulatory policies, optimization models, digital safety, online environment

1. Professor of Communication, Faculty of Social Sciences and Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ ssameli@ut.ac.ir

* Corresponding Author

2. Professor, Department of Communication, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ ravadrad@ut.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Communication, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ bikaranlou@ut.ac.ir

4. PhD Candidate, Department of Communication, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ milad.mousavi@ut.ac.ir

INTRODUCTION

Children and adolescents live in the constant presence of media and digital technologies, and it is almost impossible for them to comprehend or even imagine what growing up would be like without the Internet, its derivatives, and other digital forms of communication—such as video games and similar activities. The term digital natives (Prensky, 2001) also refers to this generational group, who have been immersed in modern communication technologies both before birth and from the very beginning of their lives

Children's participation in various educational programs, such as foreign language classes and other fields—which often begins one to several years before the start of formal schooling—reveals another dimension of the inextricable link between their lives and the virtual space. This entanglement has often served as a justifiable entry for personal smart devices into the daily lives of even those children whose parents previously exhibited staunch resistance.

In such an ecosystem, adopting threat-based, prohibitive, or exclusionary approaches—whether at the micro level within the family or at the macro level of policy-making—even with the intent of safeguarding and protecting children, is destined to trigger resistance and doomed to failure. Trends indicate that as time progresses, more children are engaging in the internet for longer durations, at younger ages, using a wider variety of devices, and for increasingly diverse purposes.

Furthermore, over the past decade, social platforms have emerged as the forefront of the internet and a primary media conduit for digital natives, serving as the first gateway to the internet for many children and adolescents. Under these circumstances, a multifaceted, opportunity-oriented, and participatory approach is essential; one that focuses on optimizing this space for children and adolescents to maximize its benefits while minimizing potential harms.

PURPOSE

The primary aim of the present study is to articulate the necessity of appropriating design of Social platforms for children and adolescents, based on their own subjective beliefs, objective activisms, and individual preferences. Following this stage, the research proceeds to collect and categorize prominent global and local models from leading countries in this field. In essence, the central problem addressed by this study is that the global internet environment, in general, and social platforms, in particular, are not aligned with the inherent, biological, age-related, cognitive, psychological, and developmental characteristics of children. Under such circumstances, countries must themselves adopt strategies and implement policies at both micro and macro levels to optimize and tailor the internet and social platforms for their children and adolescents.

METHODOLOGY

Given its objectives, this study adopts a qualitative research approach. The initial phase of the research involves designing semi-structured interviews with children and adolescents aged six to fourteen. Through these interviews, the study seeks to capture and analyze their views, attitudes, preferences, modes of agency, experiences, and priorities in the realm of digital communication in general, and social platforms in particular. The next step of the research focuses on examining global and local models for adapting social platforms for children and adolescents. This includes, in particular, the global PopJam platform, VKontakte, Russia's domestic platform, and the United Kingdom's hybrid policy approaches in this field. To carry out this stage of the study, a combination of documentary research techniques and participant observation was employed.

FINDINGS

The first part of the findings of this study pertains to the report on the analysis of data derived from twelve conducted interviews, the identification of recurring themes, and their formulation. Accordingly, five themes were identified: "Accelerated accessibility," "Digital Negligence," "Overestimated Online Safety," "anthropomorphizing technology," and "Childhood Foundations, Mature Preferences" Each of these themes, in its own way, reflects the necessity of optimizing the digital environment. The findings from the second stage of the research—derived through documentary studies and participant observation—indicate that "designing dedicated platforms for children and adolescents," "optimizing Optimizing Local Platforms," and "Formulating strict regulations and regulations policies" constitute three key strategies for tailoring the internet to the needs of children and adolescents.

DISCUSSION

A review of the research findings indicates that child-centered, dedicated platforms—through user-friendly design, interactive tools, age-appropriate content, gamified user interfaces, an emphasis on collective participation and agency rather than individual interactions, and creativity-enhancing features—can offer a unique experience for children and adolescents. Special attention to privacy protection, prohibiting the use of personal images, restricting or blocking direct interactions between children, and avoiding any form of advertising constitute core features of these platforms, which in turn help to build trust among parents and educators.

Alongside the model of designing and developing dedicated platforms, optimizing existing mainstream domestic platforms for children can also serve as an effective method for implementing adaptation policies. The use of identity-verification systems, enforcing time-use restrictions, establishing age-based content

Iranian Cultural Research

7

Abstract

filtering mechanisms, disabling high-risk features such as open search and in-app payments, and tagging age-appropriate videos are among the common measures adopted to improve domestic platforms and reduce associated risks for children and adolescents. Finally, the third category of models identified in this study focuses on enacting strict regulations and governance policies to adapt the internet for children and adolescents and enhance their digital safety. This model seeks to ensure that children's and adolescents' digital behaviors and activities are not solely dependent on internal platform policies but are, above all, shaped and safeguarded by comprehensive governmental and regulatory legal frameworks.

CONCLUSION

An examination of appropriation methods and an analytical look at their similarities and differences indicate that successful implementation of each of these models requires active collaboration among designers and innovators, policymakers and legislators, parents and educators, regulatory bodies, educational institutions, and the end users themselves—children and adolescents. Overall, it may be concluded that a combination of machine-based and human supervision, temporal monitoring, and content filtration, along with an innovative blend of education, play, and entertainment, can transform social platforms from a risky and harm-prone environment into one that is safe, education-oriented, creativity-enhancing, opportunity-generating, threat-avoiding, and protective for children and adolescents.

NOVELTY

The scarcity of domestic research on children's digital communication—given the country's demographic composition, in which 24 percent of the population (equivalent to more than twenty million individuals) are children under the age of fifteen, and over four million are adolescents aged fifteen to eighteen—can be considered a significant research gap. Therefore, the present study is innovative both in its engagement with global concepts and literature in this thematic field and in its adoption of a multidimensional, opportunity-oriented, comparative, and cross-national approach to models for adapting cyberspace for children.

CONFLICT OF INTEREST

No conflict of interest declared by the authors.

FUNDING

This Article received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

BIBLIOGRAPHY

- Abbasi Shavazi, M. T., Zadebagheri, L., Ahmadi, H., & Ahmadi, A. (2022). Family, Mediation & Internet Risks: The Study of the Relation between Parental Mediation Strategies and Adolescents' Exposure to Internet risks. *Cultural Studies & Communication*, 18(68), 11-41. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2021.539670.2463> [In Persian]
- Abedini, S., & Taghiloo, F. (2025). How was I able to reduce the problem of addiction to online games and cyberspace among students? *Quarterly Magazine of Strategic Research in Education*, 56, 591-602. [In Persian]
- Aftab News. (2022, November 30). *Increase in adolescent population to 11 million; Warning about 30% high school dropout rate*. Retrieved from <https://aftabnews.ir/003NMA>
- Ali, Sh., & Irfani, M. N. (2019). The Pathology of Cyberspace in Children's Education. *International Multidisciplinary Journal of Pure Life (IMJPL)*, 5(16), 47-64. <https://doi.org/025/p-l.2019.2367> [In Persian]
- Ameli, S. R. (2003a). Dual globalizations and the future of the world. *Social Sciences Monthly Book*, 69-70, 15-28. [In Persian]
- Ameli, S. R. (2003b). Dual globalizations and the global stress society. *Journal of Social Sciences Letter*, 1(21), 143-174. [In Persian]
- Ameli, S. R. (2007). *Virtual Religion: The Dual-Spacization of the Religious Environment and Intra- and Inter-Religious Communications*. Tehran, Iran: Tarh-e Ayandeh Publications. [In Persian]
- Ameli, S. R. (2009). *Virtual Scientific Networks*. Tehran: Institute for Cultural, Social and Civilization Studies. [In Persian]
- Ameli, S. R. (2011a). *The Dual-Spacization Approach to Cyberspace Harms, Crimes, Laws, and Policies*. Tehran, Iran: Amir Kabir Publications. [In Persian]
- Ameli, S. R. (2011b). *Globalization Studies: Dual-Spacizations and Dual-Globalizations*. Tehran, Iran: SAMT Publications. [In Persian]
- Ameli, S. R. (2013). *Research Methods in Cultural Studies and Media*. Tehran, Iran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Ameli, S. R., Ravadrad, A., Bicharanlou, A., & Mousavi Haghshenas, M. (2026). Child's digital communications: A study of the kidfluencer phenomenon in cyberspace, focusing on the YouTube platform and the unboxing genre. *Journal of Cyberspace Studies*. 10(2), 347-369. <https://doi.org/10.22059/jcss.2026.408825.1220>
- Azizi, A. (2024). Limiting access to cyberspace by parents from the perspective of Iranian jurisprudence and law, considering the conventional rights of children. *Arshian Fars Jurisprudential and Legal Journal*, 3(9), 3-23. [In Persian]

Iranian Cultural Research

9

Abstract

- Bicharanlou, A. (2012). Development of media literacy as the most important audience-oriented strategy in media and cultural organizations in Iran. *Rasaneh*, 23(1), 93-108. <https://doi.org/20.1001.1.10227180.1391.23.1.4.2> [In Persian]
- Buckingham, D. (2008). Children and media: A cultural studies approach. In K. Drotner & S. Livingstone(Eds.), *Handbook of children, media, and culture* (pp. 219–236). London, UK: Sage. <https://doi.org/10.11606/issn.1982-8160.v5i2p93-121>
- Burroughs, B., & Feller, G. (2021). The emergence and ethics of child-created content as media industries. In *The Routledge companion to digital media and children*. 217–225. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351004107-20>
- Burton, Patrick. & Byrne, Jasmina. (2017). Children as Internet Users: How Can Evidence Better Inform Policy Debat? *Journal of cyber policy*. 2 (1). 39–52. <https://doi.org/10.1080/23738871.2017.1291698>
- Chassiakos, Y.R. & Radesky, J. (2016). Children and adolescents and digital media. *American Academy of Pediatrics*. 1–18. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2593>
- Danesh, F., Mohammadi, M., Naziri, GH., & Fath, N. (2023). Evaluation of the effectiveness of treatment based on improving parent-child interaction on self-efficacy and reducing internet addiction in children aged 9–12 years. *Journal of Analytical-Cognitive Psychology*, 14(53), 71–86. [In Persian]
- Dehghan, R., & Nasiri, V. (2015). Internet addiction and its consequences on different dimensions of education. *Education and Propagation Journal*, 2(7), 141–158. [In Persian]
- Dehkhoda Lexicon Institute & International Center for Persian Studies. (n.d.). *Sar-behavā entry*. Dehkhoda Lexicon. Retrieved from <https://dehkhoda.ut.ac.ir>
- Deuze, M. (2012). *Media life*. Cambridge: Polity Press. <https://doi.org/10.1177/0163443710386518>
- Donyā-e-Eqtesād. (2025, October 1). *The remarkable penetration rate of mobile internet in Iran*. Donyā-e-Eqtesād. Retrieved from <https://donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-4216830>
- Farda News. (2023, May 16). *The latest statistics on Iran's population: What percentage of the country's population are young people?* Fardanews. Retrieved from <https://www.fardanews.com/fa/tiny/news-1221364>
- Gholami, K., & Nosrati, M. S. (2017). Identification factors related to family supervision's styles on the internet behaviors of their offspring. *Family Counseling and Psychotherapy*, 6(1), 16-34. [In Persian]
- Hanna, T. (2021, February 16). *Why an owned media strategy is critical in the kids space (and 3 tips to get started)*. <https://www.superawesome.com/blog/owned-media-strategy-kids/>

- Hanna, T. (2023, February 22). *A bittersweet announcement: It's time to say goodbye to PopJam*. <https://is.gd/YYW4mV>
- Hasani Rad, M., Rahmani, N., & Nazemi, M. (2014). Investigating the comorbidity of internet addiction with attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) and social anxiety disorder in adolescents. *Journal of Applied Research in Behavioral Sciences*, 18, 95–110. [In Persian]
- Hmd. (2025, August 20). *World-first new smartphone designed for children blocks nude content from the camera and across all apps*. <https://is.gd/yLuwns>
- Holly, L., Wong, B. L. H., van Kessel, R., Awah, I., Agrawal, A., & Ndili, N. (2023). Optimising adolescent wellbeing in a digital age. *BMJ: British Medical Journal*. 380, e068279, 1–5. <https://doi.org/10.1136/bmj-2021-068279>
- Hosseini Akbarnezhad, H., & Javaheri Arasteh, M. (2020). Criminal Protection of Children against Online Abuses in Iran and UK Regulations and International Documents. *Journal of Legal Research*, 19(44), 107-132. <https://doi.org/10.48300/jlr.2020.120700> [In Persian]
- Izvestia. (2025, April 10). *Children's profile appeared in VK Video*. <https://en.iz.ru/en/1868383/2025-04-10/childrens-profile-appeared-vk-video>
- Izvestia. (2025, April 25). *Views of children's content in VK Video increased by more than 30 times*. <https://is.gd/4Ca85G>
- Jeffery, C. P. (2017). Too sexy too soon, or just another moral panic? Sexualization, children, and “technopanics” in the Australian media 2004–2015. *Journal of Children and Media*. 11(4), 366–380. <https://doi.org/10.1080/14680777.2017.1367699>
- Khalilpour Chalkiasari, A. (2020). Legislative policy of Iranian criminal law with an approach to ensuring cybersecurity for children. *Ghanonyar Journal of Civil & Legal Sciences*, 4(14), 325–340. [In Persian]
- Livingstone, S., Ólafsson, k., Helsper, E., & Villanueva, F. (2017). “Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation”, *Journal of Communication*. 1–24. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>
- Marciales-Vivas, G. P., & Cabra, F. (2011). Internet and moral panic: A review of research about interaction of children and teenagers with new mass media. *Universitas Psychologica*. 10(3), 855–865. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/978-3-319-25552-1_7
- Negahi, M. (2012). Child pornography: A study on the international instruments and the Iranian national legislation. *Criminal Law Research*, 3(2), 135–159. [In Persian]
- Parentzone. (2025, December 16). *What parents need to know about PopJam*. <https://is.gd/tR1sCu>

- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants, *MCB University*. 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- Ravadrad A. (2005). Women social problems in internet. *Cultural Studies & Communication*, 1(2), 78-97. [In Persian]
- Saei, M. H., & Abedi, H. (2023). A comparative study of documents, laws, and regulations related to children's presence in cyberspace in Iran, the European Union, and the United States of America. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Communication & Media*, 18, 91–134. [In Persian]
- SafeToNet. (n.d.). *Our mission*. Retrieved November 24, 2025, from <https://safetonet.com/our-mission/>
- Sepehria, M. (2024). *The extent of Iranian children's and adolescents' use of social networks and solutions for parents*. Center for Social Research and Internet Studies. Retrieved from <https://thecsri.ir/article/4740>
- Shirvani, K., & Isaei Tafreshi, M. (2025). Protection of Children's Personal Data under the General Data Protection Regulation (GDPR) of the European Union and its Absence in Iranian Law. *Modern Technologies Law*, 6(12), 275-292. <https://doi.org/10.22133/mtlj.2025.493734.1405> [In Persian]
- Statistical Center of Iran. (n.d.). *What is the definition of internet penetration rate?* Statistical Center of Iran. Retrieved from <https://alnk.ir/rer>
- Taghizadegan, M. (2023). Child and cyberspace: Analysis of parental mediation in children's use of the Internet. *Cultural Studies & Communication*, 19(72), 201-228. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2023.547576.2527> [In Persian]
- UK Legislation. (2023). *Online Safety Act 2023 (c. 50)*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/50/contents/enacted>
- UNICEF. (n.d.). *Child Rights Convention*. Retrieved October 12, 2025, from <https://www.unicef.org/child-rights-convention>
- VK Company. (2025, April 24). *Press release: Q1 2025 operating results*. <https://vk.company/en/press/releases/12005/>
- VK Company. (2025, August 13). *Press release: Results for Q2 and H1 2025*. <https://vk.company/en/press/releases/12064/>
- Vodafone. (2025, August 20). *The HMD Fuse protected with HarmBlock+*. <https://is.gd/HN7TCV>

مقاله پژوهشی

ارتباطات دیجیتال کودک: الگوهای جهانی در حوزه متناسب سازی سکوهای اجتماعی برای کودکان و نوجوانان

سعیدرضا عاملی^{۱*}، اعظم راودراد^۲، عبدالله بیچرانلو^۳، سیدمیلاد موسوی حق شناس^۴

دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۰؛ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۹

چکیده

گسترش فزاینده فناوری های دیجیتال و سکوهای اجتماعی، ضرورت بازاندیشی در طراحی محیط های آنلاین متناسب با نیازها و ویژگی های رشدی کودکان و نوجوانان را به مسئله ای جهانی تبدیل کرده است. اگرچه برخی رویکردها، فضای مجازی و ابزارهای هوشمند را عمدتاً از منظر تهدید و آسیب مورد توجه قرار داده اند، این پژوهش با اتخاذ نگاهی چندوجهی، فرصت محور و در عین حال آسیب زدا، به بررسی ضرورت متناسب سازی سکوهای اجتماعی و فضای مجازی می پردازد. پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و با بهره گیری از دو تکنیک مصاحبه و مشاهده مشارکتی، دیدگاه ها، باورها، کنش ها و ترجیحات دوازده کاربر کودک و نوجوان ایرانی را بررسی کرده و ضمن تحلیل این داده ها، الگوهای شاخص متناسب سازی در سطوح جهانی و محلی، با تمرکز بر کشورهای بریتانیا و روسیه، را دسته بندی می کند. یافته ها پنج مضمون اصلی شامل «دسترس پذیری تسریع شده»، «سربه هوایی دیجیتال»، «ایمن انگاری فضای مجازی»، «انسان پنداری فناوری: دانای کل معتمد» و «بنیان های کودکان، رجحان های بالغانه» را آشکار ساخت که اهمیت بازطراحی محیط های دیجیتال برای نسل کودک و نوجوان را نشان می دهد. همچنین سه الگوی اصلی در عرصه متناسب سازی شناسایی شد: «طراحی سکوهای اختصاصی»، «بهینه سازی سکوهای داخلی» و «تدوین قوانین سخت گیرانه و سیاست های تنظیم گری». نتایج پژوهش نشان می دهد که حکمرانی دیجیتال کودک محور نیازمند تلفیق حمایت، نوآوری و طراحی متناسب با تجربه زیسته کاربران کودک و نوجوان است.

کلیدواژه ها: سکوهای اجتماعی، الگوهای متناسب سازی، سیاست های تنظیم گری، شیوه های بهینه سازی، ایمنی دیجیتال

۱. استاد تمام ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
ssameli@ut.ac.ir ✉

* نویسنده مسؤول

۲. استاد تمام، گروه ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
ravadrad@ut.ac.ir ✉

۳. دانشیار، گروه ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
bikaranlou@ut.ac.ir ✉

۴. دانشجوی دکتری، گروه ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
milad.mousavi@ut.ac.ir ✉

۱. مقدمه و بیان مسئله

کودکان و نوجوانان در حضور دائمی رسانه‌ها و فناوری‌های دیجیتال زندگی می‌کنند و برایشان تقریباً غیرممکن است که درک یا حتی تصور کنند بدون اینترنت، مشتقات آن، و سایر ارتباطات دیجیتال، مثل بازی‌های ویدئویی و نظایر آن، بزرگ شدن چگونه خواهد بود. بومیان دیجیتال (پرنسکی، ۲۰۰۱) اطلاقی ناظر بر این گروه نسلی است که پیش از تولد و همین‌طور از لحظه آغاز حیاتشان در سیطره فناوری‌های نوین ارتباطی هستند. آنان در ابتدا بدون داشتن عاملیت در تعامل با این فضا قرار می‌گیرند و رفته‌رفته آن را به منزله جزئی از زیست‌بوم خود درک می‌کنند که مانند آب یا هوا عنصری حیاتی است و در صورت فقدان یا کمبود ولو به مدت محدود، جریان زندگی را با اختلالات جدی مواجه می‌سازد. رفته‌رفته کودکان، خود در این فضا عاملیت می‌یابند و به مرور قادر می‌شوند دستگاه‌های هوشمند را کنترل کنند. تسلط زودهنگام کودکان به فناوری‌های نوین دیجیتال، بعضاً به وسیله والدین و اطرافیان، شاخصه‌ای برای سطح هوش و توانایی‌های ذهنی آن‌ها تلقی شده و مورد تشویق نیز قرار می‌گیرد. حضور کودکان در دوره‌های متنوع آموزشی -مانند زبان‌های خارجی و دیگر حوزه‌ها- که گاه یک‌الی چند سال پیش از شروع زمان آموزش‌های رسمی اتفاق می‌افتد، عرصه‌ای دیگر از پیوند غیرقابل گسست حیات کودکان با فضای مجازی را نمایان می‌سازد. ایجاد گروه‌های کلاسی و ارتباطات مداوم تصویری، صوتی و متنی با مربیان و معلمان در سکوی اجتماعی؛ تشکیل برخی از کلاس‌های اصلی، جنبی، فوق‌برنامه، رفع اشکال و تقویتی، صرفاً در قالب فضای مجازی و زوده شدن بخشی از محدودیت‌های جغرافیایی به ویژه برای غیرمرکز نشینان؛ بارگیری و بارگذاری تکالیف در بسترهای اینترنتی و همین‌طور بهره‌گیری از موتورهای جستجو و ابزارهای مبتنی بر هوش مصنوعی در انجام برخی از تحقیق‌ها و تمرین‌های تعیین شده، مصادیقی از رابطه عمیق و رو به تزاید عرصه آموزش با فضای مجازی است. این درهم‌تنیدگی گاه به منزله ورود توجیه‌پذیر دستگاه‌های هوشمند شخصی، حتی به زندگی روزمره کودکانی است که پیش از این با مقاومت سرسختانه والدین خود مواجه بودند.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۶

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

در برابر گذشته نزدیکی که در آن معمولاً یک تلویزیون برای هر خانواده در یک مکان ثابت در خانه و با محتوای از پیش تعریف شده قابل دسترسی بود، نفوذ ارتباطات دیجیتال در زندگی روزمره وضعیتی را پدید آورده که بعضاً که هر یک از اعضای خانواده، همزمان به چندین دستگاه هوشمند، اغلب به طور جداگانه و شخصی دسترسی دارند. بدیهی است چنین شرایطی، امکان استفاده فردگرایانه و شخصی‌تر از فناوری‌های نوین و تعامل با آن‌ها را بیش از هر زمان دیگری فراهم می‌کند. به عنوان نمونه در جریان پژوهشی که مارش و همکاران در سال ۲۰۱۵ با نمونه‌ای از پیش دبستانی‌ها در بریتانیا به انجام رساندند، والدین کودکان گزارش دادند که فرزندانشان به مجموعه‌ای از دستگاه‌های دیجیتال از جمله تلفن‌های هوشمند، تبلت، آی‌پد، کامپیوترهای خانگی، کنسول‌های بازی، لپ‌تاپ، و تلویزیون‌های دارای سیستم عامل دسترسی دارند و از میان آن‌ها پنجاه درصد به چهار تا ده دستگاه، ۳۲ درصد به یازده تا بیست دستگاه و ۹ درصد نیز به بیش از بیست دستگاه دسترسی داشتند.

از سوی دیگر در رابطه با تجارب دیجیتال کودکان و نوجوانان در ایران نیز نتایج یک پیمایش ملی که در سال ۱۴۰۰ به وسیله پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام شده است آمارهای قابل تأملی را در این زمینه نشان می‌دهد که پایگاه پژوهشگاه فضای مجازی طی گزارشی با تنظیم سپهرنیا (۱۴۰۳)، اهم آن‌ها را منعکس کرده است. به عنوان نمونه بر اساس داده‌های پیمایش مزبور افزون بر ۳۰ درصد از کودکان و نوجوانان فکر می‌کنند به خاطر زمانی که صرف اینترنت می‌کنند، با مشکلاتی مواجه شده‌اند. همچنین بیش از ۳۴ درصد از کودکان و نوجوانان همیشه اجازه استفاده از سکوهاى اجتماعى را دارند و محدودیتی در این زمینه از سوی والدین برای آنان در نظر گرفته نشده است. از سوی دیگر بیش از نیمی از کودکان و نوجوانان یعنی متجاوز از ۵۴ درصد معتقد بودند که به میزان زیاد یا خیلی زیاد بیشتر از والدینشان در مورد اینترنت می‌دانند که این میزان در مورد نوجوانان به طور قابل توجهی بیش از کودکان است. به نحوی که در میان نوجوانان بیش از ۸۱ درصد از چنین باوری برخوردار بودند. این

نتایج حاکی از آن است که اغلب والدین ایرانی از نگاه فرزندانشان، از سواد و دانش کافی در حوزه اینترنت و کاربری‌های مرتبط با آن برخوردار نیستند. توجه به این انگاره ذهنی در کنار سایر آمارهای ارائه شده در سطور پیشین، می‌تواند تصویری از برخی واقعیت‌های مرتبط با کودکان و فضای مجازی در ایران را نمایان سازد.

در چنین بومگاه و فضایی، اتخاذ رویکردهای تهدیدمحور، سلبی و حذفی چه در سطوح خرد و ساختارهایی مانند خانواده و چه در سطوح کلان و چارچوب‌های سیاست‌گذاری، در راستای مراقبت، صیانت و حفاظت هرچه بیشتر و موثرتر از کودکان و نوجوانان، امری مختوم به برانگیختن مقاومت و محتوم به شکست است. این در حالی است که بخش قابل توجهی از ادبیات موجود در حوزه کودکان و رسانه‌ها، و به ویژه فضای مجازی، همواره مستعد و برانگیزاننده نوعی هراس اخلاقی بوده است (برای نمونه نگاه کنید به ماریسالس ویواس و کابرا، ۲۰۱۱؛ جفری، ۲۰۱۷). نگرانی‌هایی که عمدتاً با ادعاهایی در زمینه اثر مستقیم و تک‌عاملی رسانه‌ها بر نگرش و رفتار کودکان پشتیبانی می‌شوند. علیرغم وجود نگاه سیطره-چنین دیدگاه‌هایی، به باور نگارندگان، فضای مجازی، فضای فرصت‌ها است و به‌سان سایر ساحت‌های هستی، آفت‌ها همواره قرین و قریب فرصت‌ها هستند. لذا وجود آسیب‌ها و خطرات متعدد در این پهنه که وسعت آن به اندازه همه مکان، همه زمان و همه جهان است، امری ناگزیر بوده و دیدگاه‌های مطلق‌اندیشانه در این زمینه، در هر سوی طیف که باشند، مردود و مطرودند. به تعبیر لیوینگستون و همکاران (۲۰۱۷، ۴) استراتژی‌های محدودکننده اگرچه در راستای کاهش خطرات، به کار گرفته می‌شوند اما به قیمت از دست رفتن فرصت‌های دیجیتال برای کودکان و نوجوانان تمام می‌شوند. همچنین روندها حاکی از آن است که هرچه زمان به پیش می‌رود، کودکان بیشتر، برای مدت طولانی‌تر، در سنین پایین‌تر، با دستگاه‌های بیشتر و برای اهداف متنوع‌تر در فضای مجازی درگیر می‌شوند.

از دیگرسو، طی بیش یک دهه گذشته، سکوهاي اجتماعی به پیشانی فضای مجازی و یکی از شاهراه‌های رسانه‌ای بومیان دیجیتال و معبر ورود آنان به فضای دوم مبدل

شده‌اند و برای بعضی کودکان و نوجوانان، نخستین درگاه ورود به اینترنت محسوب می‌شوند (عاملی و همکاران، ۲۰۲۶). در این وضعیت، به نظر می‌رسد آنچه در یک رویکرد چندجانبه‌نگر، فرصت‌محور و مشارکتی موضوعیت دارد بهینه‌سازی این فضا برای کودکان و نوجوانان در راستای پیشینه ساختن بهره‌مندی‌ها در کنار به حداقل رساندن آسیب‌ها است. هدف پژوهش حاضر نیز در در وهله نخست تبیین ضرورت متناسب‌سازی اینترنت و سکوهای اجتماعی برای کودکان و نوجوانان با استناد به باورهای ذهنی، کنشگری‌های عینی و رجحان‌های فردی خود آنان است. طبق کنوانسیون سازمان ملل متحد (مندرج در پایگاه یونیسف) به تمام افراد انسانی کمتر از هجده سال، کودک اطلاق می‌شود اما در بخش میدانی این پژوهش به دلیل ملاحظات پژوهش، بازه سنی شش تا چهارده سال برای انتخاب مصاحبه‌شوندگان در نظر گرفته شده است. پس از این مرحله، تحقیق در راستای گردآوری و دسته‌بندی الگوهای شاخص جهانی و محلی کشورهای پیشگام در این حوزه به همراه توضیح مختصات و تشریح جزئیات هر یک از آن‌ها در دستور کار قرار می‌گیرد. در واقع مسأله این پژوهش آن است که فضای اینترنت جهانی به طور عام، و سکوهای اجتماعی به طور خاص، متناسب با اقتضائات ذاتی، زیستی، سنی، ذهنی، روحی و شناختی کودکان نیست و در چنین شرایطی کشورها خود می‌بایست با اتخاذ راهبردها و اعمال سیاست‌هایی در سطوح خرد و کلان، فضای اینترنت و سکوهای اجتماعی را برای کودکان و نوجوانان بهینه و متناسب‌سازی نمایند. این پژوهش علیرغم ارائه الگوهای برآمده از برآیند مطالعات جهانی، خط مشی‌های ملی و تجارب محلی، رویکرد تجویزی را اتخاذ نکرده و ماهیتی توصیفی و رهیافتی توصیه‌ای دارد که نتایج آن می‌تواند به منزله یکی از ابزارهای سیاست‌گذاران فضای مجازی کشور در راستای شناخت تحولات نسلی و آشنایی هرچه بیشتر با عرصه ارتباطات دیجیتال کودک و همین‌طور تدوین برنامه‌ای جامع به منظور متناسب‌سازی اینترنت و سکوهای اجتماعی داخلی برای کودکان و نوجوانان، مورد ارجاع و استفاده واقع شود.

۲. پیشینه تحقیق

یکی از دلایل مورد تأکید نگارندگان در رابطه با لزوم توجه به حوزه ارتباطات دیجیتال کودک، کمبود ادبیات علمی و مطالعات دانشگاهی داخلی در زمینه مزبور است. تحقیقات داخلی صورت گرفته که مسأله آن‌ها ذیل محور اینترنت و کودکان تعریف شده است را عمدتاً، نه تماماً، می‌توان در یک دسته‌بندی سه‌گانه قرار داد. دسته نخست، پژوهش‌هایی است که از زاویه دیدگاه‌های حقوقی، تقنینی، فقهی و قوانین کیفری به این موضوع پرداخته‌اند (برای نمونه نگاه کنید به پژوهش‌های شیروانی و عیسایی، ۱۴۰۴؛ عزیزی، ۱۴۰۳؛ ساعی و عابدی، ۱۴۰۱؛ حسینی اکبرنژاد و جواهری آراسته، ۱۳۹۹؛ خلیل‌پور چالکیاسری، ۱۳۹۹؛ علی و عرفانی، ۱۳۹۷؛ نگهی، ۱۳۹۱). گروه دوم به مطالعاتی اختصاص دارد که کودکان را به طور مستقل و به مثابه کاربران کنشگر مورد مطالعه قرار نداده‌اند و در پژوهش‌های خود به سراغ کودکان نرفته‌اند، بلکه تمرکز خود را غالباً معطوف به والدین و مباحث مرتبط با میانجیگری و نظارت کرده‌اند (برای نمونه نگاه کنید به پژوهش‌های تقی‌زادگان، ۱۴۰۲؛ عباسی شوازی و همکاران، ۱۴۰۱؛ غلامی و نصرتی، ۱۳۹۵). و بخش سوم از دسته‌بندی مذکور، ناظر به پژوهش‌هایی است که از دریچه اعتیاد اینترنتی به رابطه کودکان و فضای مجازی وارد شده‌اند و در این زمینه رویکردهای متفاوتی را اعم از توصیفی، درمانی و آسیب‌شناسانه اتخاذ کرده‌اند (برای نمونه نگاه کنید به پژوهش‌های عابدینی و تقی‌لو، ۱۴۰۴؛ دانش و محمدی، ۱۴۰۲؛ دهقان و نصیری، ۱۳۹۴؛ حسنی‌راد و همکاران، ۱۳۹۲).

اگرچه رهیافت‌ها و نگاه‌های فوق- که اغلب با برخورداری از جهت‌گیری‌های سلبی، بر جرائم، کژکارکردها، آسیب‌ها و تهدیدها تمرکز دارند، از منظرگاه‌های مهم و ضروری حوزه موضوعی مذکور به شمار می‌روند و خصوصاً در مباحث مرتبط با پیشگیری، بازدارندگی، والدگری و همین‌طور استیفای حقوق کودک، جایگاهی بنیادین دارند، اما تنها یکی از موقف‌های محققان این عرصه به حساب می‌آید. در سوی دیگر، تحقیقات و مطالعات خارجی با رویکردهای ایجابی، سلبی و ترکیبی و تنوعی از

دیدگاه‌های اجتماعی، روانشناختی، حقوقی، فنی و تربیتی، با بهره‌گیری از راهبردهای کودک‌محور، خانواده‌محور، مربی‌محور، و محقق‌محور، این گستره موضوعی را عرصه مذاقه، مطالعه، جستار و استفسار خود قرار داده‌اند؛ اگرچه به فراخور محدودیت‌های واژگانی مقاله، تنها می‌توان به چند نمونه از آن‌ها اشاره کرد.

هالی و همکاران (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «بهینه‌سازی رفاه نوجوانان در عصر دیجیتال» بر پیچیدگی‌ها و دامنه آسیب‌ها و خطراتی که نوجوانان در بسترهای دیجیتال با آن مواجه هستند تمرکز می‌کند. این مطالعه از مطلوبیت رویکردی برای حمایت از نوجوانان در محیط اینترنت سخن می‌گوید که به ارتقاء سواد دیجیتالی آنان منجر شود. نویسندگان در نتایج مطالعه خود به تقویت حاکمیت بر رسانه‌های دیجیتال به عنوان ضرورتی برجسته اشاره کرده‌اند که می‌تواند ضمن جلوگیری از انواع سوءاستفاده‌ها و بهره‌کشی‌ها، ظرفیت‌های فضای مجازی و بسترهای دیجیتال را به سوی پشتیبانی از پرورش و پیشرفت، امکان‌هایی برای زندگی روزمره و فراغت و فرصت‌هایی را برای رشد و خلاقیت نوجوانان سوق دهد.

بایرن و بارتون (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با عنوان «کوکان به عنوان کاربران اینترنت: چگونه شواهد و یافته‌های پژوهشی می‌توانند موجب آگاهی بخشی در حوزه سیاستگذاری شوند؟» با مورد توجه قرار دادن پژوهش‌های انجام شده حول محور اینترنت و کودکان و سیاست‌های اجراء شده در این زمینه، خلأ ارتباط میان این دو عرصه را مورد توجه و تدقیق قرار داده‌اند. به بیان این پژوهش، علیرغم آنکه برای اولین بار شواهد دقیق و قابل مقایسه‌ای از کشورهای در حال توسعه نظیر آفریقای جنوبی، صربستان، فیلیپین، برزیل و آرژانتین در خصوص تجربیات کودکان در فضای مجازی حاصل شده است، اما سیاست‌های فعلی مرتبط با اینترنت در این کشورها مطابقتی با شواهد و یافته‌های پژوهشی ندارد و تأثیر تحقیقات و مطالعات صورت‌پذیرفته در تدوین و تصویب سیاست‌های کلان فضای مجازی ملموس و محسوس نیست. این پژوهش با اتخاذ نگرشی بازاندیشانه، در جهت پیوند میان این دو مقوله گام برداشته و برخی پیشنهادها را برای عرصه‌های سیاستگذاری در حوزه مزبور ارائه می‌دهد.

چاسیاکاس و راداسکای (۲۰۱۶) در پژوهش خود با عنوان «کودکان و نوجوانان و رسانه‌های دیجیتال» نگاهی انتقادی به مباحث مطرح شده در رابطه با شکاف دیجیتالی میان کودکان در سطح دسترسی داشته‌اند. به بیان این دو پژوهشگر، اکنون اغلب کودکان به تلفن‌های هوشمند دسترسی دارند و بخش قابل توجهی از آن‌ها صاحب دستگاه‌های شخصی خود هستند. چاسیاکاس و راداسکای در تحقیق خود نشان دادند ۹۶/۶ درصد از کودکان صفر تا چهار ساله که از یک کلینیک کودکان کم‌درآمد انتخاب شده بودند، از تلفن‌های هوشمند استفاده می‌کردند و ۷۵ درصد نیز صاحب دستگاه خود بودند. با استناد به این نتایج، آن‌ها شکاف دیجیتال در سطح دسترسی را حداقل در جامعه آماری مورد مطالعه خود زیر سؤال بردند. این پژوهش در گزاره‌ای تأمل برانگیز و آماری تکان‌دهنده نشان داده است که بیشتر کودکان دو ساله (در نمونه تحقیق) به طور روزانه از دستگاه‌های تلفن هوشمند استفاده می‌کنند و بخش کثیری از کودکان یک ساله مورد مطالعه نیز - معادل ۹۲/۲ درصد - تجربه استفاده از تلفن‌های هوشمند (به معنای مواجهه، در دست گرفتن و بازی کردن) را داشته‌اند. یافته‌ای که کاهش نگران‌کننده سن دسترسی کودکان به فناوری‌های دیجیتال و فضای مجازی را به شیوه‌ای مستند بیان می‌کند. اگرچه شکاف دیجیتالی احتمالاً کماکان در سطوحی مانند محتوای با کیفیت، سخت‌افزارهای پر قدرت و اینترنت پرسرعت وجود دارد، اما اکنون واضح است که بخش قابل توجهی از کودکان و نوجوانان حداقل در کشورهای شمال جهانی و در حال توسعه، از فناوری تلفن‌های هوشمند استفاده می‌کنند یا دست‌کم در معرض آن قرار دارند.

یکی از فصول مشترک اغلب مطالعات مزبور، که هر کدام مطابق با رویکرد خود به آن اشاره کرده‌اند، تأکید و تمرکز آن‌ها بر ایمن‌سازی فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان و امکان بهره‌مندی و استفاده آنان از اینترنت امن است. نکته دیگری که در این میان مشهود به نظر می‌رسد کم‌شمار بودن پژوهش‌های داخلی در حوزه موضوعی مذکور است که با توجه به ترکیب سنی جمعیتی کشور، که به استناد گزارش‌های دو پایگاه خبری آفتاب (۱۴۰۱) و فردا (۱۴۰۲) ۲۴ درصد از آن را معادل بیش از بیست میلیون نفر کودکان کمتر

از پانزده سال تشکیل می‌دهند و بیش از چهار میلیون نفر آن را نیز نوجوانان پانزده تا هجده سال، می‌تواند یک خلأ تحقیقاتی عمیق محسوب شود. لذا پژوهش حاضر هم از حیث پرداختن به مفاهیم و ادبیات جهانی، حول محور ارتباطات دیجیتال کودک و هم از منظر اتخاذ رهیافتی چندجانبه‌نگر، فرصت‌محور، مقایسه‌ای و تطبیقی در زمینه الگوهای متناسب‌سازی فضای مجازی برای کودکان، نوآورانه به شمار می‌رود.

۳. دوفضایی‌شدن دوران کودکی

دریچه نظری این پژوهش برای فهم و تبیین پدیده‌های مورد مطالعه، پارادایم دوفضایی‌شدن جهان (عاملی، ۱۳۸۲ الف؛ ۱۳۸۲ ب) است. بر مبنای این پارادایم، یکی از مهم‌ترین وجوه توسعه در عصر حاضر، توسعه فضای اجتماعی است که با دوفضایی‌شدن جهان، تحقق یافته است. به دنبال توسعه فضای اجتماعی، ظرفیت جدیدی به فضای فیزیکی اضافه شده است که از آن به فضای مجازی - یا فضای دوم - تعبیر می‌شود (عاملی، ۱۳۹۰ ب). در قرن هجدهم با ظهور مدرنیته، فضا به یک مقوله مهم در تعریف ویژگی‌ها و مرزبندی‌های نسلی تبدیل شد. با این حال، در عصر حاضر مرزهایی که پیش از این بزرگسالان و کودکان را کاملاً از هم جدا می‌کردند، تحت تأثیر فراگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی^۱ با محوریت اینترنت مورد چالش، بازانديشی و اصلاح قرار گرفته‌اند. اکنون فضای فیزیکی و مجازی در تعامل با یکدیگر قرار دارند و بدون وجود هر یک از آنها، استمرار حیات اجتماعی امکان‌پذیر نیست. ظهور اینترنت موجب به وجود آمدن جریانی موازی در کنار فضای فیزیکی شده است. این جریان موازی همان فضای مجازی است؛ با این قید که مجاز در این تعبیر، مفاهیمی نظیر آرمانی، خیالی و استعاری را نمایندگی نمی‌کند، بلکه فضای مجازی یک فضای واقعی است.

پارادایم دو فضایی شدن جهان بر این مبنا تأکید می‌کند که فهم واقعیت‌های فردی و اجتماعی با پارادایم‌های تک‌فضایی امکان‌پذیر نیست و فهم فضای فیزیکی منهای درک فضای مجازی و بالعکس، مطالعه و نگاه را گرفتار نوعی خطای فهم می‌کند (عاملی، ۱۳۸۶؛ عاملی، ۱۳۹۰ الف). این فضا در واقع به موازات و گاه مسلط بر فضای فیزیکی ترسیم می‌شود و عینیت واقعی می‌یابد. عاملی (۱۳۸۸) «فیزیکی-مجازی شدن ارتباطات انسانی»، «فیزیکی - مجازی شدن زمان»، «فیزیکی - مجازی شدن کار»، «فیزیکی - مجازی شدن فرهنگ» و «فیزیکی - مجازی شدن تعلقات اجتماعی» را پنج ترکیب مهم و بنیادی جهان دوفضایی شده جدید می‌داند. به تعبیری دیگر این دو فضا از رابطه انعکاسی هندسی برخوردارند که دادوستدهای بیشماری میان آن‌ها در جریان است. اکنون این دو فضا در بسیاری از موارد تبدیل به دوقلوهای به هم چسبیده شده‌اند که حذف یکی از آن‌ها زوال دیگری را نیز در پی خواهد داشت (عاملی، ۱۳۹۰ ب). راووداد (۱۳۸۴) نیز از تعبیر فضای واحد برای بیان ترابط و پیوستگی این دو بستر با یکدیگر استفاده می‌کند. این پیوستگی و درهم‌تنیدگی هم موجب تعامل می‌شود و هم منشاء تقابل. به عبارت دیگر این دو فضا گاه به تقویت و تکمیل یکدیگر می‌پردازند و گاه با یکدیگر رقابت می‌کنند و برخی کارکردهای خود را جایگزین کارکردهایی از فضای دیگر می‌نمایند (عاملی، ۱۳۹۰ ب).

اندیشه‌های باکینگهام (۲۰۰۸) که چهار سال پس از ظهور پارادایم دوفضایی شدن جهان منتشر شده و به طور خاص بر کودکان متمرکز است را نیز می‌توان در قالب همین چارچوب، فهم و تبیین کرد. به بیان باکینگهام، شاخصه‌های بنیادی اینترنت نظیر فرازمانی و فرامکانی بودن آن، موجب شده است تفکیک‌های فضایی هنجارمند و تثبیت‌شده‌ای مانند «داخل خانه» و «خارج از خانه» یا به عبارت دیگر «خانه» و «خیابان» در سایه «فرهنگ جدید دیجیتالی کودکان» مورد تردید واقع شوند و تا اندازه قابل توجهی معنای خود را از دست بدهند. اکنون کودکان دوفضایی شده می‌توانند از درون خانه با عبور از مرزهای مادی، خصوصی، محلی، منطقه‌ای و ملی وارد فضاهای

عمومی و حوزه بزرگسالان شوند، در بستری جهانی به کنشگری بپردازند و ساختارهای نهادینه شده نسلی و بین نسلی و همین طور توازن قوای والدین-فرزندان را مختل سازند. کارینگتون نیز چهارده سال پس از عاملی یعنی در سال ۲۰۱۷ در تحقیقات خود به این واقعیت اذعان می کند که مرزهای بین فضای اول و دوم در حال محو شدن است و استعاره های «آنلاین» و «آفلاین» ممکن است اساساً دیگر معتبر نباشند. در مجموع می توان گفت اکنون بیش از هر زمان دیگری در گذشته، میان علائق، نقش ها، جهت گیری های فکری، و برنامه های کودکان در زندگی روزمره و کنشگری آن ها در فضای مجازی ارتباط مستقیم وجود دارد. به همین دلیل مطالعه ارتباطات دیجیتال کودک و فهم پدیده های مرتبط با آن در نگاه تک فضایی عملاً امکان پذیر نبوده و پارادایم دوفضایی شدن جهان به مثابه یک دریچه کلان نظری می تواند در ادراک موضوعات و مقولات این حوزه، مبنا و راهگشا باشد.

در این میان سکوهای اجتماعی، به عنوان یکی از درگاه های اصلی ورود کودکان به فضای وب و سکونتگاهشان در زیست مجازی روزمره جایگاهی محوری دارند؛ بخشی از فرهنگ پذیری و جامعه پذیری فرزندان در این فضا انجام می شود و کودکان، متأثر از هنجارهای جاری در آن هستند. به تعبیر دنوز (۲۰۱۲) در کتاب «زندگی رسانه ای»، جامعه معاصر از زندگی با رسانه به زندگی در رسانه رفته است و رسانه ها و برخی شخصیت های مرتبط با آن ها، تبدیل به همدم و دوست کودکان شده اند (بیچرانلو، ۱۳۹۱). آمیختگی فضای دوم با تمامی لایه های زیست فردی و حیات اجتماعی، شبکه ای شدن ارتباطات، فراگیری بسترهای نوین دیجیتال و تصویر محور شدن جامعه، جملگی منجر به این شده است که نفوذ و رخنه مظاهر و جلوه های این فضا که سکوهای رسانه ای در پیشانی آن قرار دارند به عرصه ها و ساحت های متعدد زندگی روزمره همه گروه های سنی و اجتماعی- به ویژه کودکان و نوجوانان- رشدی انفجاری داشته باشد (بورافس و فلر، ۲۰۲۱). به همین دلیل است که سیاست های پیدا و پنهان سکوهای اجتماعی، الگوریتم های مندرج در آن ها و پیکربندی، مختصات و الگوهای

تعاملی‌شان برای دولت‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ این اهمیت تا اندازه‌ای است که برخی کشورهای شاخص و پیشگام در عرصه فناوری را بر آن داشته تا سیاست‌هایی را برای متناسب‌سازی سکوهای اجتماعی برای کودکان اتخاذ کنند. تدوین و اجرای این سیاست‌ها نشان‌دهنده آن است که علیرغم آنکه فرامکانی بودن، فرادولتی بودن و فراملی بودن از خصائل ذاتی فضای مجازی به شمار می‌روند اما مرزهای جغرافیایی، دولت‌ها و نظام‌های سیاسی همچنان می‌توانند در حکمرانی این فضا مؤثر و صاحب‌وزن باشند. بر همین مبنا این پژوهش تلاش می‌کند از دریچه نظری دوفضایی شدن دوران کودکی که در پارادایم دوفضایی شدن جهان قابل طرح و تبیین است، ضرورت متناسب‌سازی سکوهای اجتماعی برای کودکان و نوجوانان را، نه فقط با رویکردهای آسیب‌شناسانه، پیامد‌محور یا پیشگیرانه، بلکه از خلال دیدگاه‌ها و نظرات خود کودکان و نوجوانان آشکار سازد و سپس به مطالعه تعدادی از الگوهای اجراء شده در سطوح جهانی و محلی و ملاحظات مرتبط با آن‌ها بپردازد.

۴. روش پژوهش

این مطالعه با توجه به هدف خود از رویکرد کیفی بهره‌گرفته که به‌ویژه برای کاوش معانی، تجربیات و برداشت‌های عمیق از دیدگاه مشارکت‌کنندگان مناسب است. بخش ابتدایی پژوهش حاضر ناظر به طراحی مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با دوازده کودک و نوجوان ۱۲ تا چهارده ساله است که با توجه به حساسیت‌های مصاحبه با کودکان، لزوم موافقت و اعتماد والدین و رعایت مفاد مندرج در گواهی تأییدیه اخلاقی پژوهش - که پیوند دسترسی به آن در انتهای مقاله قرار گرفته است - انتخاب آنان به شیوه هدفمند غیراحتمالی انجام گرفت. با این وجود تلاش شد تا حد امکان توزیع سنی (مندرج در جدول شماره ۱) و توزیع جنسی مصاحبه‌شوندگان - شش دختر و شش پسر - مورد توجه واقع شود. فرامکان بودن فضای مجازی در کنار ضریب نفوذ ۱۴۰ درصدی اینترنت سیار در کشور (دنیای اقتصاد، ۱۴۰۴)، توزیع جغرافیایی و توزیع سطح درآمدی

مصاحبه‌شوندگان را تا اندازه‌ی زیادی از موضوعیت خارج می‌کند؛ اگرچه شکاف دیجیتال همچنان در سطوحی فراتر از دسترسی صرف به پهنای باند وجود دارد، اما کاربری‌هایی که در پژوهش حاضر مورد نظر قرار گرفته است ناظر به استفاده‌های معمول و روزمره از فضای مجازی است. همچنین با استناد به پایگاه مرکز آمار ایران، با توجه به این‌که سن سواد در ایران از شش سال شروع می‌شود، بنابراین در تعریف ضریب نفوذ اینترنت، جمعیت شش ساله و بیشتر کشور مبنا قرار می‌گیرد که از این حیث نیز سن مذکور با کران پایین طیف سنی مورد مطالعه در این تحقیق انطباق دارد. هدف از برقراری مصاحبه با کودکان در گام نخست پژوهش این است که دیدگاه‌ها، نگرش‌ها، مطلوبیت‌ها، شیوه‌های کنشگری، تجارب و رجحان‌های تعدادی از آن‌ها در پهنه ارتباطات دیجیتال به طور عام و سکوه‌های اجتماعی به طور خاص دریافت و تحلیل شود. حصول این درک می‌تواند به فهم بهتر چرایی ضرورت اجرای سیاست‌های متناسب‌سازی، دیدگاه‌ها و نظرات کودکان نسبت به آن، و نگرانی‌ها، ترجیحات و دغدغه‌های آنان در این زمینه کمک کند. در مرحله تحلیل داده‌ها، این پژوهش از تکنیک تحلیل مضمون^۱ استفاده کرده است؛ تحلیل مضمون، این توانش را برای محقق ایجاد می‌کند که پس از ارائه توصیفی دقیق از داده‌ها، امکان ورود به لایه‌های تفسیری را نیز داشته باشد. در ادامه جدول مصاحبه‌شوندگان شامل نام واقعی یا مستعار- سن و پایه تحصیلی آن‌ها آورده شده است.

جدول ۱. نام و مشخصات مصاحبه‌شوندگان به ترتیب حروف الفبا (منبع: نگارندگان)

ردیف	نام	سن	پایه تحصیلی
۱	امیرمهدی	سیزده سال	هشتم
۲	دانیال	دوازده سال	ششم
۳	ستایش	سیزده سال	هفتم
۴	شایان	دوازده سال	ششم

ردیف	نام	سن	پایه تحصیلی
۵	صدرا	چهارده سال	نهم
۶	غزل	هفت سال	اول
۷	فاطمیما	ده سال	چهارم
۸	کیاراد	شش سال	پیش دبستانی
۹	ماهان	هشت سال	سوم
۱۰	محیا	چهارده سال	هشتم
۱۱	ملینا	یازده سال	پنجم
۱۲	ونوس	دوازده سال	ششم

گام بعدی پژوهش به مطالعه الگوهای جهانی و محلی متناسب سازی سکوهای اجتماعی برای کودکان و نوجوانان اختصاص دارد که به طور خاص سکوی جهانی پاپ جم، وی کنتاکته، سکوی داخلی روسیه، و سیاست های ترکیبی بریتانیا در این زمینه را شامل می شود. برای اجرای این مرحله از تحقیق، ترکیبی از تکنیک های مطالعات اسنادی و مشاهده مشارکتی به کار گرفته شده است. دی والت و دی والت (۲۰۰۲؛ به نقل از: عاملی، ۱۳۹۲) معتقدند مشاهده مشارکتی به عنوان روشی برای بالا بردن اعتبار مطالعه استفاده می شود و به محقق در درک بهتر زمینه و پدیده مورد مطالعه کمک می کند. همچنین اعتبار پژوهش های مبتنی بر این روش، با استفاده از راهبردهای دیگری مانند مصاحبه و تحلیل اسناد تقویت می شود. بر همین اساس در این پژوهش تلاش شده است با مراجعه به سکوهای ذکر شده - و در مورد سکوی پاپ جم تصاویر و ویدئوهای مرتبط - ضمن مشاهده رابط کاربری، امکانات شاخص، ابزارهای کلیدی، ساز و کارهای امنیتی، تمهیدات حفظ حریم خصوصی، افزارهای تعاملی، خدمات ارائه شده، زبان طراحی و به طور کل ویژگی ها و مشخصه های آن ها، توصیفی از الگوهای جهانی و محلی اختصاصی سازی و/یا متناسب سازی سکوهای اجتماعی برای کودکان و نوجوانان به رشته تحریر درآید و سپس بر مبنای مجموع داده های جمع آوری شده، تحلیلی در رابطه با انواع سیاست های متناسب سازی ارائه شود.

۵. یافته‌ها

اولین بخش از یافته‌های این پژوهش ناظر به گزارش تحلیل داده‌های مستخرج از دوازده مصاحبه مأخوذه، شناسایی مضامین فراگیر و صورت‌بندی آن‌ها است. بر همین اساس پس از پیاده‌سازی متون مصاحبه‌ها پنج مضمون اصلی و محوری مورد شناسایی قرار گرفت که عناوین و شرح و بسط هر یک از آن‌ها در ادامه آمده است.

۵-۱. دسترس‌پذیری تسریع شده

نخستین مضمون فراگیری که پس از پیاده‌سازی متون مصاحبه‌ها مورد شناسایی قرار گرفت با عنوان «دسترس‌پذیری تسریع شده» نامگذاری شده است. این مضمون حاکی از آن است که گروه قابل توجهی از کودکان نسل حاضر، در شرایطی که آموزش مجازی به واسطه همه‌گیری کووید نوزده جایگزین حضور دانش‌آموزان در مدارس شده بود، علیرغم عدم تمایل خانواده‌هایشان ناگزیر به استفاده قابل توجه از دستگاه‌های دیجیتال هوشمند نظیر موبایل و تبلت و همین‌طور اینترنت شدند. این دسترسی که در بخش قابل توجهی از موارد با خرید دستگاه‌های شخصی برای کودکان نیز همراه بود بعضاً خارج از دایره ترجیحات والدین اتفاق افتاد و الزامات نظام آموزشی، خود را بر اراده خانواده‌ها و راهبردهای تربیتی آنان تحمیل کرد. در واقع می‌توان گفت اگرچه این رخداد فراگیر جهانی در حوزه سلامت و پزشکی اتفاق افتاد اما تبعات اجتماعی و فرهنگی متعددی از خود بر جای گذاشت که یکی از مصادیق آن ناظر به همین مواجهه زود هنگام، تسریع شده، خارج از قاعده اما در عین حال مشروعیت یافته کودکان با اینترنت، دستگاه‌های هوشمند و بسترهای دیجیتال است. این مضمون را می‌توان از رهگذر مفاهیم فیزیکی - مجازی شدن فرهنگ و فیزیکی - مجازی شدن کار (عاملی، ۱۳۸۸) نیز تبیین کرد که از جمله ترکیب‌های پنج‌گانه مهم و بنیادی پدیدآمده در جهان دو فضایی شده جدید به شمار می‌رود و حوزه آموزش در هر دو به گونه‌ای متبلور است. هنگامی که از محیا، ۱۴ ساله که در پایه هشتم تحصیل می‌کند سؤال شد که «آیا دستگاه یا دستگاه‌هایی که با آن (ها) از اینترنت استفاده می‌کند متعلق به خود او است یا

از دستگاه (های) والدین استفاده می‌کند؟ و اگر پاسخ بخش اول پرسش مثبت است از چند سالگی دستگاه شخصی داشته است؟» پاسخ داد:

از ۹ سالگی یعنی کلاس سوم به خاطر مجازی شدن کلاس و اسم گوشی گرفتن. قبلاً از گوشی مامانم استفاده می‌کردم.

ستایش، سیزده ساله و دانش‌آموز پایه هفتم:

گوشی ندارم اما تبلتم واسه خودمه؛ تووی کرونا برام خریدن.

صدرا، چهارده ساله و دانش‌آموز پایه نهم:

من از بچگی دلم می‌خواست تبلت سیم‌کارت خور داشته باشم چون گوشیای مامان بابام واسه بازی خوب نبود؛ ولی بابام اجازه نمی‌داد؛ با اومدن کرونا ولی دیگه اجازه داد، چون کلاس‌ها همه تووی شاد برگزار می‌شد؛ الانم دارم از همون استفاده می‌کنم؛ البته یه بار صفحه‌ش شکست و دو ماه نداشتم، ولی بعد صفحه‌شو عوضش کردیم و درست شد.

پاسخ‌های فوق به روشنی مبین آن است که همه‌گیری کووید نوزده و پسایندهای آن در حوزه‌های متعدد، گروهی از خانواده‌ها را در برابر عمل انجام شده قرار داد و رویکرد والدگری آنان در حوزه زمان، میزان و چگونگی دسترسی کودک به اینترنت و دستگاه‌های ارتباطی هوشمند نظیر موبایل و تبلت را با تغییر مواجه ساخت. این تغییر عمده‌تاً منجر به آن شد که والدین، مجاب یا ناگزیر شوند برای فرزندان خود دستگاه‌های شخصی خریداری کنند و نسبت به مدت زمان مجاز کار با آن‌ها در طول شبانه‌روز و میزان استفاده از اینترنت نیز حساسیت کمتر و همراهی و تسامح بیشتری از خود نشان دهند. امری که ناگهانی بودن آن مانع از فراهم‌سازی پیش‌نیازها و بسترهای لازم در سطح کلان برای مواجهه با چنین شرایطی شد و بنابراین نگرانی‌ها برای بروز پیامدهای جدی و شایان توجه در این زمینه را افزایش داد.

۵-۲. سربه‌هوایی دیجیتال

«سربه‌هوایی دیجیتال»، عنوان دومین مضمون فراگیری است که ذیل محور مذکور مورد شناسایی قرار گرفت. پایگاه اینترنتی مؤسسه لغت‌نامه دهخدا و مرکز بین‌المللی

آموزش زبان فارسی برای مدخل «سربه‌ها» معانی زیر را ذکر کرده است: «آنکه دستورها یا درس‌ها به ذهن نسپارد. آنکه حواس خود جمع نکند. آنکه چنانکه باید متوجه امور نمی‌شود». بخش‌هایی از این توضیحات می‌تواند با نحوه عملکرد برخی از کاربران در اینترنت منطبق باشد؛ از آنجا که تمرکز مطالعه حاضر بر کودکان است این تعبیر که با فضای سنی و روحيات کودکان تناسب بیشتری دارد برای نامگذاری مضمون مورد نظر در نظر گرفته شد. عدم توجه یا کم‌توجهی به اصول حفاظتی هنگام حضور در فضای مجازی نظیر کلیک کردن روی لینک‌های ناشناس و مشکوک، مجوزدهی به نمایش پاپ‌آپ‌ها و ماژول‌های تبلیغاتی، باز کردن انواع پیام‌های ناخواسته و هرزنامه‌ها، نصب برنامه از منابع غیر معتبر یا ناشناخته، عدم استفاده از ضدویروس‌های روزآمد؛ پاسخ به درخواست‌های ناشناس؛ به اشتراک‌گذاری اطلاعات شخصی، حساس و هویتی در گفتگوهای تصادفی مجازی یا پایگاه‌های نامطمئن؛ و عدم توجه به تنظیمات مرتبط با حریم خصوصی یا بی‌اطلاعی از آن، از جمله مصادیق «سربه‌هوایی دیجیتال کودکان» است که در تمامی موارد با عبارات ذکر شده در معانی واژه‌نامه‌ای آن نیز انطباق می‌یابد. به عنوان نمونه، هنگامی که از ستایش، سیزده ساله و دانش‌آموز پایه هفتم سؤال شد که آیا تا کنون اطلاعات شخصی خود را با فردی که به تازگی با او در فضای اینترنت آشنا شده به اشتراک گذاشته است یا خیر پاسخ داد:

بله؛ اسمم رو گفتم و اینکه چند سالمه و کجا زندگی می‌کنم.

ونوس، دوازده ساله و دانش‌آموز پایه ششم:

بستگی داره؛ آگه حسی بدی ازش نگیرم آره. بالأخره توو ارتباطای مجازی آدمای چیززی از هم نمی‌دونن، یه کم باید در مورد خودشون به همدیگه بگن.

پاسخ‌های ستایش و ونوس را می‌توان با یکی دیگر از ترکیب‌های پنج‌گانه جهان دوفضایی شده جدید یعنی فیزیکی-مجازی شدن ارتباطات انسانی (عاملی، ۱۳۸۸) مقارن دانست که به نحوی ملموس، وجهی دیگر از دوفضایی شدن دوران کودکی را نمایان می‌سازد.

همچنین زمانی که از امیرمهدی، سیزده ساله و دانش آموز پایه هشتم سؤال شد آیا از تنظیمات حریم خصوصی در حساب های رسانه ها و شبکه های اجتماعی یا بازی های خود اطلاع دارد؛ در پاسخی مشابه با سایر همسالان مصاحبه شونده اش گفت: نه؛ اطلاع ندارم؛ تا حالا از تنظیمات خاصی واسه حریم خصوصی استفاده نکردم.

دانیال، دوازده ساله و دانش آموز پایه ششم:

تا حالا امتحان نکردم؛ البته تا جایی که میدونم این شبکه ها خودشون از بچه ها محافظت می کنن.

فاطمیما، ده ساله و دانش آموز کلاس چهارم:

نه من معمولاً تنظیمات برنامه ها رو تغییر نمی دم چون می ترسم که به هم بریزه و دیگه بعد نتونم درستش کنم. روی همون حالتی که خودشون هستن می دارم بمونه.

در مجموع با آنکه طبق پیش فرض های ذهنی رایج، کودکان معمولاً در میان خانواده هایشان با عناوین متعددی نظیر «مغزهای دیجیتالی»، «مخ های تکنولوژی»، «خوره موبایل» و مانند آن خطاب قرار داده می شوند و تلقی ها از اشراف آن ها به اصول و الزامات مرتبط با فناوری عمدتاً مثبت است، اما پاسخ هایی که از جانب آن ها به این گروه از پرسش ها داده شد، عموماً دور از انتظار و نگران کننده بود. به طور مثال ستایش با صراحت عنوان می کند که اطلاعات مربوط به محل زندگی خود را در اختیار فردی که به تازگی با او در اینترنت آشنا شده است قرار می دهد. دانیال تصور می کند اقدامات محدود گروه های پشتیبانی شبکه ها و رسانه های اجتماعی و قوانین کلی آن ها برای حفاظت از کودکان در این فضا کافی است. او در حالی چنین باوری دارد که حتی نمی داند یکی از نخستین قوانینی که درباره آن ها صحبت می کند خودش را که کمتر از ۱۳ سال دارد از حضور و عضویت در این سکوها منع کرده است. و در نهایت امیرمهدی و فاطمیما که گویی به نمایندگی از تمامی مصاحبه شوندگان هم نسل خود سخن می گویند - چرا که آن ها نیز پاسخ های مشابهی دادند - هر کدام به نوعی اذعان می کنند که اطلاعی از تنظیمات مرتبط با حریم خصوصی سکوها دیجیتالی ندارند.

یکی از علل و عوامل واکنش‌ها و پاسخ‌هایی از این دست را می‌توان ناشی از ضعف فرآیندهای آموزشی و پرورشی در خانواده‌ها و مدارس دانست؛ اما تک‌عاملی انگاشتن این رویکرد نیز چندان تبیین‌کننده به نظر نمی‌رسد و شاید بتوان وجوه دیگری از آن را در برخی مضامین شناسایی شده بعدی جستجو کرد.

۵-۳. ایمن‌نگاری فضای مجازی

«ایمن‌نگاری فضای مجازی» سومین مضمون فراگیری است که در این محور مورد شناسایی و امعان قرار گرفت. مضمونی که به نظر می‌رسد نقش قابل توجهی در ترسیم شمایی از اینترنت در ذهن کودکان و شیوه کنشگری و زیست روزمره آن‌ها در این فضا دارد. آنچه از پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان در این مطالعه برمی‌آید این است که کودکان هم به اینترنت اعتماد دارند و هم آن را فضایی امن می‌پندارند. وقتی از دانیال، دوازده ساله و دانش‌آموز پایه ششم سؤال شد که توضیح دهد آیا در اینترنت احساس امنیت دارد یا خیر اینگونه پاسخ داد:

آره احساس امنیت می‌کنم. کارایی که دوس دارم انجام میدم و دلیلی نداره که بخوام نگران باشم.

کیاراد، شش ساله و دانش‌آموز مقطع پیش‌دبستانی:

آره؛ چون تا الان اتفاق بدی واسم توی اینترنت نیفتاده.

صدرا؛ چهارده ساله، دانش‌آموز پایه نهم:

بله؛ وقتی از برنامه‌ها و سایت‌های مناسب استفاده کنیم چرا بخواد مشکلی پیش بیاد؟ آگه قرار بود امن نباشه که خود مدرسه و کلاس زبان اونجا کلاس نمیداشتن واسمون.

محیا، ۱۴ ساله و دانش‌آموز پایه هشتم:

واقعیش من وقتی به اینترنت وصل نیستم بیشتر احساس نا امنی می‌کنم. مثلاً وقتی که بیرونم و گوشیم هم شارژ نداره. ولی اینترنت که باشه حتی آگه باهاش کار هم نکنم انگار یه آرامشی دارم.

مرور پاسخ‌های فوق نوعی ادراک مشترک را در کودکان و نوجوانان مصاحبه‌شونده

برجسته می‌کند. ادراکی که بخشی از آن می‌تواند برخاسته از شرایط تاریخی، وزن و جایگاه فناوری در عصر حاضر و اقتضائات نسلی باشد. می‌توان گفت رفتارهای کودکان- همان‌طور که پیش‌تر و از جنبه‌ای دیگر مورد بحث قرار گرفت- از باورهای آنان سرچشمه می‌گیرند. چنانکه کودکانِ نوپا و خردسال غالباً در محیط خانه آزاد و بی‌پروا عمل می‌کنند اما رفتار آن‌ها در مکان‌های خارج از خانه متفاوت است؛ به نحوی که هم تردید و ابهام بر نگاه آن‌ها سایه می‌افکند، هم احتیاط و گاهی هم ترس. اما حتی در محیط‌های خارج از خانه نیز به مجرد آنکه رفته رفته سنگینی فضا برای آن‌ها شکسته می‌شود، با ابراز محبت افرادی که در آن مکان حضور دارند مواجه می‌شوند و به نوعی احساس امنیت و آرامش می‌کنند شیطنت‌ها و کردارهای متداولشان آغاز می‌شود و بعضاً به گونه‌ای رفتار می‌کنند که گویی در خانه خودشان هستند. فضای مجازی نیز به نوعی محیط زندگی دوم کودکانِ دوفضایی نسل حاضر است که از بدو تولد خود- و حتی پیش از آن- در آن حضور داشته‌اند، زیسته‌اند و تنفس کرده‌اند. در تعابیر عامیانه، افراد برای توصیف هویتشان خود را «بچه» این محل و آن شهر خطاب می‌کنند؛ به تأسی از همین ادبیات، می‌توان گفت کودکان، «بچه» این فضا هستند و به نحوی با آن انس و خو گرفته‌اند که آن را جدای از خود تصور نمی‌کنند، این فضا بخشی از وجود و هویت بومیان دیجیتال شده است و آن را امری عارضی و بیرونی نمی‌پندارند؛ به همین دلیل است که نه تنها جو این فضا برایشان سنگین و احتیاط‌برانگیز نیست بلکه در آن احساس راحتی، ایمنی و آرامش می‌کنند. این یافته همچنین می‌تواند مؤید دیدگاه کارینگتون مبنی بر محو شدن مرزهای فضای اول و دوم تلقی شود.

۴-۵. انسان‌پنداری فناوری: دانای کلِ معتمد

«انسان‌پنداری فناوری: دانای کلِ معتمد» عنوان چهارمین مضمون فراگیر شناسایی شده از متون مصاحبه‌های مأخوذه است. این مضمون بیانگر آن است که برای گروهی از کودکان، اینترنت تکیه‌گاهی استوار و خطاناپذیر است. همان‌گونه که برخی کودکانِ نسل‌های پیشین، مادران و پدران خود را به مثابه دانای همه چیز می‌انگاشتند، در نگاه

کودکانِ دوفضایی شده، اینترنت، جایگاه آن پدر و مادرِ مقتدر را تسخیر کرده و نقش دانای کل معتمد را در ذهن و زندگی آن‌ها ایفاء می‌کند. گویی اینترنت، انسان، دوست و آموزگاری کامل، همراه، امین و قابل اعتماد است و بدون آنکه خطایی مرتکب شود همه ظرفیت، دانش و توانمندی خود را در اختیار کاربران و مراجعانش قرار می‌دهد.

هنگامی که از دانیال - دوازده ساله و دانش‌آموز پایه ششم - سؤال شد آیا به اینترنت و مطالبی که در آن است اعتماد دارد یا خیر پاسخ داد:

آره چون باهوشه و فکر می‌کنم همه چیز رو می‌دونه.

کیاراد، شش ساله و دانش‌آموز مقطع پیش‌دبستانی:

بله به گوگل اعتماد دارم و هر سؤالی دارم ازش می‌پرسم.

نکته قابل توجه دیگر آنکه اگرچه در متن سؤال هیچ اشاره‌ای به موتورهای جستجو و نام آن‌ها نشده بود اما همان‌طور که در پاسخ کیاراد مشهود است، تصور او از آنچه به آن اینترنت گفته می‌شود همان گوگل است.

مریم، چهارده ساله و دانش‌آموز پایه نهم:

آره اعتماد دارم، بعضی تکلیفا و تحقیقای درسیمو هم با اینترنت و هوش مصنوعی انجام میدم و خیلی بیشتر از چیزی که توی کتاب اومده مطلب یاد می‌گیرم، یعنی خود معلمون واسه یه سری تکلیفا می‌گه که بریم از اینترنت تحقیق کنیم.

ملینا، یازده ساله و دانش‌آموز پایه پنجم:

آره، به نظرم آگه اینترنت نبود خیلی چیزارو نمی‌دونستیم. من یه وقتی که از مامانم سؤال می‌کنم آگه جوابشو ندونه یا شک داشته باشه بهم میگه بزن توو اینترنت به منم بگو، منم همین کارو می‌کنم و همیشه هم جواب سؤالمو گرفتم و درست هم بوده. البته آگه گوشی دستش باشه خودش سرچ می‌کنه.

ماهان، هشت ساله و دانش‌آموز پایه سوم:

آره اینترنت و هوش مصنوعی از یه نظر خیلی خوبه، من قبلاً بعضی وقتا که در مورد چیزی از مختلف از بابا یا مامانم سؤال می‌کردم، سرِ یه چیزایی بهم می‌گفتن واسه چی داری

می‌پرسی؟ یا چی شده که داری می‌پرسی؟ یا می‌گفتن کی توی مدرسه بهت حرفی زده؟ ولی
الآن خودم راحت می‌زنم توو گوگل یا ویس میدم به چت‌جی‌پی‌تی و جواب سؤالو می‌گیرم.

۵-۵. بنیان‌های کودکان؛ رجحان‌های بالغانه

پنجمین مضمون که یکی از کلیدی‌ترین مضامین شناسایی شده این پژوهش نیز به شمار می‌آید با عنوان «بنیان‌های کودکان؛ رجحان‌های بالغانه» صورت‌بندی شده است. این مضمون بیان‌کننده آن است که کودکان و نوجوانان علیرغم آنکه بعضاً تمایل دارند رفتارها و گفتارهایی بزرگ‌تر از سنشان از خود بروز دهند- به طور مثال در فرآیند روشن کردن خودرو به وسیله مادر و/یا پدر مشارکت کنند، دوچرخه بزرگ‌تر از قد خود را برای سوار شدن و راندن انتخاب کنند؛ هر چه زودتر شروع به نوشتن با خودکار کنند، در کارهای آشپزی کمک کنند؛ به سبک پوشش و/یا آرایش غیرمتناسب با سنشان گرایش یابند- اما هنگامی که در جریان مصاحبه‌ها نسبت به ترجیح خود برای نوع اینترنت مورد پرسش قرار گرفتند، به اتفاق، اظهار داشتند که اینترنت کودکان می‌بایست متفاوت با اینترنت بزرگسالان یا همان اینترنت همگانی باشد. به عنوان نمونه شایان، دوازده ساله و دانش‌آموز پایه ششم پس از مواجهه با سؤالی مبنی بر اینکه «به نظر شما بهتر است نوع اینترنتی که کودکان به آن دسترسی دارند متفاوت از اینترنت همگانی باشد یا فکر می‌کنید این تفاوت نباید وجود داشته باشد و اتفاقاً بهتر آن است که کودکان هم مانند بزرگسالان از اینترنت یکسانی استفاده نمایند؟» پاسخ داد:

بله بهتره که اینترنت بچه‌ها مخصوص کودکان باشه تا اون‌ها از ویروس و هک شدن و خطرای دیگه در امان باشن، هر اخبار و برنامه‌ای رو نبینن و به چیزایی که مناسب سنشون نیست دسترسی نداشته باشن.

ماهان، هشت ساله و دانش‌آموز پایه سوم:

آره خب بهتره که فرق داشته باشه، چون اینجوری قابل کنترل‌تره.

امیرمهدی، سیزده ساله و دانش‌آموز پایه هشتم:

اینکه بچه‌ها به یه اینترنتی دسترسی داشته باشن که امن باشه چیز خوبیه؛ موافقم که اینجوری باشه».

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۶

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

دانیال، دوازده ساله و دانش آموز پایه ششم:

«آره باید جدا باشه، آگه اینجوری بشه حساسیت پدر مادرا هم کمتر میشه و ما راحت تر می شیم؛ البته به شرط اینکه یه جوری باشه که حس نکنیم هیچ کاری نمیشه کرد؛ چون اونجوری باز همه میرن سر گوشی و اینترنت پدر مادراشون».

صدرا؛ چهارده ساله و دانش آموز پایه نهم:

«نمی دونم منظورتون از متفاوت چیه، مثلاً من خودم هر موقع گوگل رو باز می کنم یه سری خبر میاد که من علاقه ای به خوندنشون ندارم؛ کلاً اخبار و یه سری چیزای سیاسی واسه بچه ها جذاب نیستن، آگه این چیزا از نت بچه ها حذف بشه به نظرم خوبه».

ونوس، دوازده ساله و دانش آموز پایه ششم:

«آگه واقعاً بشه اسمشو اینترنت گذاشت به نظرم خوبه که متفاوت باشه، یه چیزی مثل یوتیوب کیدز، من خودم وقتی یوتیوب کیدزو باز می کنم اصن حس نمی کنم محدود شدم، چون هرچی دوست داشته باشم رو می تونم اونجا پیدا کنم. فضاش هم قشنگه و پیشنهادایی هم که میاد اکثراً چیزاییه که واسه بچه ها جالبه. ولی آگه بخواد فقط مجموعه چند تا سایت باشه نه اصن موافق نیستم».

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۷

ارتباطات دیجیتال کودک ...

پاسخ های فوق هر کدام به نوعی رویکرد مصاحبه شوندگان را به مقوله متناسب سازی اینترنت نشان می دهد و حاکی از آن است که کودکان دوفضایی شده حاضر در پژوهش نه تنها زاویه ای نسبت به این سیاست ندارند بلکه علیرغم سن خود با دیدگاه ها و بیان های بالغانه ای از آن استقبال می کنند. البته نگرانی کودکان و نوجوانان از چگونگی پیاده سازی این الگو نیز مشهود است که می تواند به روشنی نشانگر دوفضایی شدن تعلقات اجتماعی آنان (عاملی، ۱۳۸۸) باشد؛ آنان در عین حال که یک بستر امن، پالایش شده و ویژه را ترجیح می دهند و آن را موجب کاهش نگرانی ها و حساسیت های والدین و در نتیجه، مشروعیت حضورشان در این فضا می دانند اما در عین حال، بر محدود نشدن قدرت انتخاب خود و حفظ ماهیت اینترنت و مؤلفه های ذاتی آن نیز تأکید دارند.

۵-۶. الگوهای سه گانه متناسب سازی

دومین بخش ذیل این مرحله از گزارش پژوهش، به یافته های حاصل از مطالعات

اسنادی و مشاهده مشارکتی اختصاص دارد که هدف از آن - چنانکه در مقدمه نیز توضیح داده شد - احراز الگوهای رایج و فراگیر جهانی در مسیر اجرای سیاست‌های متناسب‌سازی فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان با تمرکز بر سکوهای اجتماعی است. مرور یافته‌های این بخش و تدقیق در آن‌ها منتج به صورت‌بندی سه الگوی اصلی در این زمینه شد که جزئیات تفصیلی و تشریح هر یک از آن‌ها به همراه مصادیق و نمونه‌های شاخص برای هر کدام در ادامه آمده است.

۵-۶-۱. الگوهای متناسب‌سازی (۱): طراحی سکوهای اختصاصی

با استناد به داده‌های مستخرج از مصاحبه‌های این پژوهش، مضامین شناسایی شده در آن‌ها و برآیند مطالعات مورد مراجعه، می‌توان گفت وضعیت مطلوب در حوزه متناسب‌سازی فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، به شرایطی اطلاق می‌شود که آن‌ها سکوهای اجتماعی بومی و منحصر به گروه سنی خود را داشته باشند. سکوهایی که علاوه بر رابط کاربری روزآمد، سهل‌العمل و دلپذیر، نیازهای آن‌ها را نیز به نحو مطلوبی تأمین نمایند و جذابیت سایر سکوها را برایشان کاهش دهند. نکته قابل تأمل آن است که حتی آمریکا، به عنوان کشور مبدأ تعداد قابل توجهی از سکوهای شاخص جهانی، پس از محبوبیت و فراگیر شدن سکوی چینی تیک‌تاک، هنگامی که از ناحیه نفوذ امنیتی، سیاسی و فرهنگی آن در ایالات متحده احساس نگرانی کرد، علاوه بر اقدامات مقابله‌ای متعددی که در سطوح قانونی علیه این برنامه انجام داد، یک سکوی ویدئویی ویژه کودکان و نوجوانان به نام زیگازو^۱ نیز راه‌اندازی و آن را به عنوان جایگزینی امن برای تیک‌تاک معرفی کرد که به دلیل محدودیت‌های واژگانی مقاله امکان پرداختن به جزئیات آن در این مجال میسر نیست. آنچه در ادامه آمده ناظر به تبیین مصداقی الگوی طراحی و راه‌اندازی سکوهای اجتماعی اختصاصی برای کودکان و نوجوانان است و به ویژگی‌های فنی، سازوکارهای ایمنی و امنیتی، و ساختارهای محتوایی این الگو به تفصیل پرداخته شده است.

پاپ‌جم^۱ نمونه‌ای از سکوه‌های اجتماعی اختصاصی کودکان است که در سال ۲۰۱۳ برای کودکان بریتانیا و با چشم‌اندازی جهانی راه‌اندازی شد. این برنامه به‌وسیله شرکت انگلیسی سوپر‌آوسام^۲ که در زمینه فناوری‌های امن برای کودکان تخصص داشت، طراحی شد و توسعه پیدا کرد. هدف اصلی پاپ‌جم ایجاد یک فضای خلاق و ایمن برای کودکان زیر ۱۳ سال در بستر دیجیتال بود (حنا، ۲۰۲۱). یعنی همان بازه سنی که از سوی اغلب سکوه‌های شاخص فراگیر جهانی - مانند اینستاگرام - برای عضویت ممنوع اعلام شده است. پاپ‌جم با طراحی کاربرپسند، نمادها، نمایه‌ها، چهرک‌های^۳ جذاب و ابزارهای ساده برای خلق محتوا، به سرعت مورد توجه کودکان و والدین بریتانیایی قرار گرفت و به عنوان جایگزین امن سکوه‌های جهانی برای فرزندان شناخته شد.

قابلیت‌ها و امکانات پاپ‌جم فراتر از یک سکوی اجتماعی به نظر می‌رسید و بر پایه سه محور اصلی خلاقیت، سرگرمی و آموزش بنا شده بود. همچنین پاپ‌جم کانال‌های رسمی و تأییدشده‌ای را در میان کودکان فراهم کرده بود. این کانال‌ها طیف گسترده‌ای از علائق کودکان از جمله پویانمایی‌های محبوب مانند فروزن^۴ و ادونچرتایم^۵، شخصیت‌های مشهور در مجموعه‌های تلویزیونی ویژه کودکان در بریتانیا مانند دکتر هو^۶، محتواهای مرتبط با نشان‌های تجاری بزرگ مانند لگو^۷ و دیزنی^۸، کیدفلوئنسرها، بلاگرها و کانال‌های پرطرفدار سکوه‌های جهانی در میان کودکان مانند جوجوسیوا^۹ (با بیش از دوازده میلیون مشترک در یوتیوب^{۱۰})، ناریس ناتس^{۱۱} (با بیش از هشت میلیون

1. PopJam
2. SuperAwesome
3. Avatars
4. Frozen
5. Adventure Time
6. Doctor Who
7. LEGO
8. Disney
9. JoJo Siwa
10. <https://is.gd/A2abdD>
11. Norris Nuts

مشترک در یوتیوب^۱، سی‌کی‌ان توئز^۲ (با بیش از نوزده میلیون مشترک در یوتیوب^۳)، دنیس‌دیلی^۴ (با بیش از ۹ میلیون مشترک در یوتیوب^۵) را در بر می‌گرفت. اگرچه همه اسامی و عناوین ذکر شده در سکوهای جهانی نیز صفحات عمومی، کانال‌ها و حساب‌های کاربری خود را دارند اما مزیت حضور آن‌ها در پاپ‌جم این بود که کانال‌های ایجاد شده در این سکو به وسیله یک کارگروه مستقر و تخصصی، تحت مدیریت و نظارت قرار می‌گرفتند تا محتواهای منتشر شده از سوی آن‌ها همیشه مناسب و ایمن باشد. کودکان می‌توانستند بدون نیاز به عضویت و/یا حضور در سکوهای جهانی، این کانال‌ها را در پاپ‌جم دنبال کنند تا محتواها و ویدیوهای جدید آن‌ها در فید شخصی‌شان نمایش داده شود. علاوه بر موارد فوق، امکان‌هایی مانند به اشتراک‌گذاری نقاشی‌های دیجیتال، ساخت و ارسال برچسب‌های متحرک^۶، و همین‌طور شرکت در بازی‌های کوچک و مسابقه‌های خلاقانه، پاپ‌جم را به یک فضای تعاملی و جذاب تبدیل کرده بود. همچنین، این سکو تلاش می‌کرد طی همکاری و عقد قرارداد با مراکز معتبر و سازمان‌های آموزشی، محتواهای مفید و سرگرم‌کننده‌ای ارائه دهد که به رشد خلاقیت و مهارت‌های دیجیتال کودکان کمک کند.

مهم‌ترین ویژگی پاپ‌جم که آن را از سایر سکوها متمایز می‌کرد، ملاحظات امنیتی و محدودیت‌های سختگیرانه آن محسوب می‌شد که به طور خاص برای محافظت از کودکان طراحی شده بود. در هسته حفاظتی این سکو، ساز و کار نظارت پیش از انتشار^۷ قرار داشت. به این معنا که تمامی محتواهای ارسالی به وسیله کاربران، از جمله نقاشی، متن و سایر قالب‌ها، قبل از آنکه به صورت عمومی منتشر شوند، از

1. <https://is.gd/x1VZOB>

2. CKNTToys

3. <https://is.gd/7JmLUJ>

4. Denisdaily

5 <https://is.gd/n0rAfm>

6. Stickers

7. Pre-moderation

پالایشگرهای نظارتی عبور می‌کردند. این فرآیند به صورت دو مرحله‌ای اعمال می‌شد؛ ابتدا، الگوریتم‌های مبتنی بر هوش مصنوعی، محتوا را به صورت خودکار به منظور شناسایی کلمات کلیدی نامناسب، تصاویر نامربوط و هرگونه محتوای آسیب‌زا یا بالقوه خطرناک، خوانش و لایه‌نگاری^۱ می‌کردند. پس از عبور از این مرحله و در صورت تأیید اولیه، محتوا به کارگروه ناظران انسانی ارسال می‌شد. با استناد به پایگاه اینترنتی پرن‌ت‌زون (۲۰۲۵) این کارگروه در تمام روزهای هفته فعال بود و هر قطعه محتوا در آن به صورت شخص‌محور - غیرماشینی - مورد بازبینی (کنترل) قرار می‌گرفت تا از رعایت کامل ضوابط و مقرراتِ سکو اطمینان حاصل شود. تنها پس از تأیید نهایی به‌وسیله این کارگروه بود که محتوا در سکو انتشار می‌یافت.

یکی دیگر از محدودیت‌های کلیدی پاپ‌جم، سیاست سختگیرانه آن در مورد عکس‌های شخصی بود. این سکو با ایجاد محدودیت دسترسی به دوربین و تصاویر موجود در دستگاه، به کاربران اجازه نمی‌داد تصاویر شخصی خود را بارگذاری کنند. کودکان به جای بارگذاری عکس‌های شخصی، به استفاده از چهرک‌ها (آواتارها)، نمایه‌ها، شخصیت‌های خیالی یا شخصیت‌های پویانمایی‌های مشهور - که به صورت پیش‌فرض در برنامه قرار گرفته شده بود - و ابزارهای نقاشی درون برنامه‌ای، تشویق می‌شدند. این رویکرد، خطرات ناشی از آزار و اذیت‌های سایبری - قلدری سایبری - و سوءاستفاده از طریق تصاویر را به شدت کاهش می‌داد و محیطی امن را برای کودکان فراهم می‌کرد. با چنین ساز و کاری، پاپ‌جم توانسته بود تضمین کند که هویت واقعی کودکان در فضای عمومی سکو فاش نمی‌شود. علاوه بر این، پاپ‌جم از قابلیت‌های گفتگو^۲ و ارسال دریافت پیام خصوصی پشتیبانی نمی‌کرد (پایگاه اینترنتی پرن‌ت‌زون، ۲۰۲۵). این تصمیم، راهبردی برای جلوگیری از تعاملات خصوصی بین کاربران ناشناس و پیشگیری از آسیب‌های احتمالی، اتخاذ شده بود. امکان برقراری تعاملات فردی و گفتگوهای

1. Scan

2. Chat

اجتماعی در این سکو صرفاً به صورت عمومی و ذیل بخش نظرات، تعریف شده بود و آن هم تحت نظارت‌های دقیق قرار داشت. همچنین، سیستم تشخیص خودکار کلمات و عبارات ممنوعه، از ارسال پیام‌های توهین‌آمیز و گفتگوهای نامناسب و هتاکانه ممانعت به عمل می‌آورد و سکورا از آلودگی‌های زبانی مصون نگاه می‌داشت.

با توجه به تمهیدات یاد شده، پاپ‌جم توانسته بود تأییدیه کیدسیف^۱ را از سوی سازمانی به همین نام^۲ دریافت کند^۳. این گواهی که مورد تأیید کمیسیون تجارت فدرال ایالات متحده نیز قرار گرفته، نشان‌دهنده رعایت بالاترین استانداردهای ایمنی برای کودکان است. این سطح از کنترل، پاپ‌جم را به یکی از امن‌ترین سکوها جهانی دیجیتال برای کودکان تبدیل کرده بود. در نهایت علیرغم موفقیت پاپ‌جم در تحقق استانداردهای ایمنی و حفاظتی برای کودکان، فعالیت این سکو در بریتانیا و سایر نقاط جهان ادامه نیافت. شرکت سوپراوسام در فوریه ۲۰۲۳ خبر از توقف تدریجی پاپ‌جم داد و پس از مدت کوتاهی در هشتم مارس همان سال این سکو به طور کامل غیرفعال شد. دلیل اصلی این تصمیم، تغییرات کلان در راهبردهای شرکت عنوان شد. سوپراوسام در آن زمان به بخشی از شرکت اپیک گیمز^۴ تبدیل شده بود و به همین دلیل تصمیم گرفت سرمایه‌های مالی و منابع انسانی متخصص خود را به سمت طرح‌های نوآورانه در زیست‌بوم دیجیتال هدایت کند. این تغییر ریل به این شرکت اجازه می‌داد به جای آنکه صرفاً بر یک سکوی اجتماعی خاص متمرکز بماند، توان مالی و فنی خود را بر ایجاد بسترهایی ایمن و حفاظت‌شده برای کودکان در مقیاس کل صنعت بازی معطوف و مصروف سازد (حنا، ۲۰۲۳). با این وجود پاپ‌جم کماکان به عنوان یکی از نمونه‌های متأخر و شاخص در طراحی سکوها اجتماعی اختصاصی برای کودکان و نوجوانان، دارای ظرفیت الگوبرداری در حوزه‌های فنی و محتوایی و محل ارجاع و الهام است.

1. kidSAFE
2. kidSAFE Seal Program
3. <https://popjam.en.aptoide.com/app>
4. Epic Games

۵-۶-۲. الگوهای متناسب سازی (۲): بهینه سازی سکوهای داخلی

همان گونه که از سطور فوق قابل دریافت است، تجارب جهانی - محلی سکوهای اجتماعی اختصاصی برای کودکان و نوجوانان، با فراز و نشیب های قابل درنگی همراه بوده است. در پاره ای موارد راه اندازی سکوها با تدابیر مطلوب و راهبردهای حساب شده ای انجام گرفته است اما مدیریت و پشتیبانی آن ها در بلندمدت با چالش هایی مواجه شده است که در نهایت بنیان گذاران و مدیران سکوها را به سوی توقف فعالیت سوق داده است. از طرف دیگر حتی در صورت تداوم فعالیت های یک سکوی اختصاصی - علیرغم تمامی مصائب و مسائل آن - میزان استقبال کاربران هدف از آن، در مقایسه با سکوهای شاخص جهانی یا بومی، ناچیز است. با عنایت به این توضیحات می توان گفت عدم فراگیری سکوهای اختصاصی جهانی و دشواری های عملیاتی راه اندازی و پشتیبانی سکوهای اختصاصی داخلی، برخی از کشورها را مجاب ساخته است که سیاست هایشان را در این زمینه به سوی بهینه سازی سکوهای شاخص بومی خود برای کودکان هدایت نمایند. در ادامه، یافته های پژوهش در رابطه با نمونه ای از مصادیق برجسته این الگو ارائه می شود.

روسیه به عنوان کشوری پیشگام در عرصه طراحی و توسعه سکوهای داخلی تلاش کرده است که بستر بومی و فراگیر خود را با بهره گیری از تدابیر فنی و محتوایی برای کودکان متناسب سازی نماید. وی کی که نام اختصاری وی کنتاکته - بزرگ ترین سکوی اجتماعی روسیه با بیش از ۹۲ میلیون کاربر فعال ماهانه (وی کی کمپانی، آوریل ۲۰۲۵) - است در سال های اخیر تمرکز ویژه ای بر توسعه بخش ویدئویی خود داشته است. یکی از مهم ترین ابتکارات این سکو در سال ۲۰۲۵، راه اندازی «پرو فایل های کودکان» در سرویس وی کی ویدئو بود (وی کی کمپانی، آگوست ۲۰۲۵). این قابلیت به خانواده ها امکان می دهد فضایی ایمن و مناسب برای کودکان خود در محیط دیجیتال ایجاد کنند. به عبارت دیگر با فعال سازی این ویژگی، کودکان، انشعابی اختصاصی از حساب کاربری والدین خود دریافت می کنند و بدون اینکه یک حساب کاربری جداگانه داشته باشند

می‌توانند تحت نظارت والدین خود از سکو استفاده نمایند. این حساب‌های کاربری امکان تفکیک محتوا بر اساس چهار رده سنی صفر تا شش سال، شش تا دوازده سال، دوازده تا شانزده سال، و بزرگتر از شانزده سال را فراهم می‌کنند. والدین می‌توانند برای هر کودک، پروفایلی جداگانه تعریف کنند و تا سه پروفایل کودک را در یک حساب کاربری وی‌کی مدیریت نمایند. همچنین خروج از پروفایل کودک بدون وارد کردن رمز تعریف شده امکان‌پذیر نیست (پایگاه اینترنتی ایزوستیا، ۱۰ آوریل ۲۰۲۵). در این حالت، دسترسی به محتواهای متناسب در قالب‌ها و ژانرهای مختلف برای کودکان فراهم است و نمایش هیچگونه تبلیغاتی نیز در هنگام عرضه آن‌ها مجاز نیست. از زاویه‌ای دیگر، پروفایل‌های کودکان تنها یک افزونه اختصاصی به منظور حفاظت از کودکان نیست؛ بلکه بخشی از راهبرد کلان سکوی وی‌کنتاکت برای گسترش بازار محتوای دیجیتال نیز محسوب می‌شود. چرا که در سال‌های گذشته، مصرف محتوای کودکان در روسیه به‌طور قابل توجهی افزایش یافته و خانواده‌ها به دنبال بسترهایی در فضای دیجیتال هستند که علاوه بر سرگرمی، حاوی محتواهای آموزشی و ایمن باشند. در چنین شرایطی وی‌کی‌ویدئو توانسته با عرضه این قابلیت، نیازهای بخش بزرگی از بازار را پاسخ دهد. طبق گزارش‌های منتشر شده در پایگاه ایزوستیا (۲۵ آوریل ۲۰۲۵)، میزان مصرف محتواهای کودکان در سکوی وی‌کی‌ویدئو در سال ۲۰۲۵ نسبت به زمان مشابه در سال قبل از آن، بیش از ۳۰ برابر معادل سه هزار درصد رشد کرده است؛ آماری که نشان‌دهنده موفقیت این ابتکار، در جذب کاربر و ایجاد تغییری قابل توجه در الگوی بازار محتواهای دیجیتال است. نتایج و آمارهای یاد شده حاصل مجموعه‌ای از سیاست‌های چندوجهی و هدف‌گذاری‌هایی است که نیکولای دوکسین، معاون بخش موسیقی و خدمات ویدئویی وی‌کنتاکت، در گفته‌های خود به بخشی از آن‌ها اشاره کرده است:

«رشد مخاطبان کودک در این پلتفرم اولویت راهبردی ما است. با توجه به دیجیتالی شدن اوقات فراغت کودکان و افزایش تقاضا برای محتواهای بومی، تمرکز اصلی ما بر محتواهای ایمن است که در آن‌ها سرگرمی و آموزش با هم ترکیب شده باشد» (پایگاه اینترنتی ایزوستیا، ۲۰۲۵).

در مجموع، می‌توان گفت پروفایل‌های کودکان در وی‌کی‌ویدئو بخشی از راهبرد بزرگ‌تر این سکو برای رقابت با یوتیوب و دیگر سکوه‌های جهانی در قامت یک بازیگر مسئولیت‌پذیر در حوزه رسانه‌های اجتماعی است. سکوه‌های فراگیر جهانی به دلیل سیاست‌های اقتصادی، ترجیحات تکثرگرایانه و تنوع جغرافیایی و فرهنگی کاربران - علیرغم اندیشیدن تمهیداتی در این زمینه - امکان ایجاد چنین اعتمادی در میان والدین اقصی نقاط دنیا را ندارند، به همین دلیل سکوه‌های بومی می‌توانند این ظرفیت را به عنوان یکی از مزیت‌های نسبی خود در رقابت با همتایان خارجی تلقی کنند و با طراحی و اجرای سیاست‌های متناسب‌سازی، بسترهای یاد شده را برای حضور کودکان و نوجوانان بهینه و اقبال اجتماعی را با خود همراه سازند.

۵-۶-۳. الگوهای متناسب‌سازی (۳): قوانین سخت‌گیرانه و سیاست‌های تنظیم‌گری

یکی از مصادیق شاخص برای این الگو، قانون ایمنی آنلاین در بریتانیا است. بریتانیا با تصویب قانون ایمنی آنلاین ۱ در سال ۲۰۲۳، وظایف الزام‌آوری را در رابطه با کودکان بر عهده سکوه‌های اجتماعی و سایر شرکت‌های حوزه فناوری ارتباطات قرار داده است. مطابق این قانون سکوه‌های اجتماعی یک «وظیفه مراقبتی»^۲ بر عهده دارند و بر اساس آن ملزم‌اند از کاربران خود - با محوریت کودکان - در مقابل محتوای آسیب‌زا و غیرقانونی محافظت کنند. این قانون سکوه‌های فراگیر و پرطرفداری مانند اینستاگرام، تیک‌تاک، یوتیوب و فیس‌بوک را ناگزیر از اعمال تغییرات قابل توجهی در ساختارهای پایشگری خود کرده است. مطابق با قانون مذکور از منظر حقوقی، سکوه‌های یاد شده و شرکت‌های متعلق به آن‌ها مسئول حفاظت از کودکان در برابر تهدیدها و محتوای مضر فضای مجازی دانسته می‌شوند. همچنین سکوها موظف به انتشار گزارش‌های شفافیت درباره اقدامات خود در زمینه محافظت از کودکان هستند؛ سکوها ملزم‌اند اجازه دسترسی به داده‌ها و الگوریتم‌های خود را به ناظران دولتی سازمان تنظیم مقررات رسانه‌ای بریتانیا

1. Online Safety Act

2. Duty of Care

(آفکام)^۱ بدهند تا اطمینان حاصل شود که به وظایف خود در این زمینه عمل می‌کنند. همچنین مطابق این قانون، سکوها در صورت عدم رعایت مفاد مذکور، با جریمه‌های سنگینی - از جمله تا ۱۰ درصد از درآمد جهانی سالانه خود و خطر مسدود شدن فعالیت‌هایشان در بریتانیا - مواجه می‌شوند (پایگاه قانونگذاری بریتانیا، ۲۰۲۳). یکی دیگر از مفاد این قانون، ناظر به سطوح نرم‌افزاری است و شرکت‌ها را ملزم می‌سازد محصولات و خدمات خود را از پایه با در نظر گرفتن ایمنی کودکان طراحی کنند. این سیاست منجر به شکل‌گیری رویکردهای جدید و مبتکرانه‌ای در برخی شرکت‌های داخلی و جهانی شده است؛ به عنوان نمونه شرکت اچ‌دی‌ام گلوبال^۲ به منظور توسعه ایمنی و بهینه‌سازی تلفن‌های هوشمند خود برای کودکان، از فناوری جدید شرکت سیف‌تونت^۳ بهره گرفته است (پایگاه اینترنتی اچ‌ام‌دی، ۲۰۲۵). مجموعه سیف‌تونت از شرکت‌های متقدم و پیشاهنگ بریتانیا در زمینه امنیت کودکان در فضای مجازی و بسترهای دیجیتال است. این شرکت در بخشی از متنی که آن را به عنوان معرفی مأموریت و رسالت خود منتشر کرده آورده است:

«بیش از یک دهه است که ما برای محافظت از کودکان در فضای مجازی از طریق تأثیرگذاری بر وضع قوانین و ساخت فناوری‌های پیشرو تلاش کرده‌ایم. دستگاه‌های هوشمند باید ایمن باشند، اما در حال حاضر آن‌ها دروازه‌هایی به یک ویران‌شهر دیجیتال محسوب می‌شوند. مواجهه با محتوای جنسی آشکار، تنها بی‌گناهی کودک را نقض نمی‌کند، بلکه رشد او را مختل کرده و چرخه‌هایی از آسیب مادام‌العمر را تغذیه می‌کند. پاسخ باید پیشگیری باشد، نه واکنش. به بیان دیگر ما باید به وجود محتواهای آسیب‌زا برای کودکان را خاتمه دهیم» (صفحه مأموریت ما در پایگاه اینترنتی سیف‌تونت). سیف‌تونت فناوری ویژه‌ای را با نام هارم بلاک^۴ ارائه کرده است که از هوش

1. Ofcom
2. HMD Global
3. SafeToNet
4. HarmBlock

مصنوعی برای شناسایی و مسدودسازی محتوای مضر استفاده می‌کند. هارم‌بلاک این قابلیت را دارد که در برنامه‌های پایه یا همان سیستم‌عامل تلفن‌های هوشمند و تبلت‌ها - لوح‌های هوشمند - ادغام شود و حتی در زمان‌های عدم اتصال به اینترنت، کارکرد خود را داشته باشد. این ویژگی موجب می‌شود استفاده از شبکه‌های مجازی خصوصی^۱ نیز نتواند اخلالی در کارایی برنامه ایجاد کند. عملکرد این برنامه در پس‌زمینه اتفاق می‌افتد و در شرایطی، امکان غیرفعال‌سازی آن نیز از سوی کاربر وجود ندارد. هارم‌بلاک با بیش از ۲۲ میلیون داده آموزش دیده است و به همین دلیل قادر است با دقت قابل توجهی انواع محتوای آسیب‌زا برای کودکان را - با تمرکز بر گونه‌های بصری - در پیام‌رسان‌ها، مرورگرها، سکویهای اجتماعی - از جمله اینستاگرام، تیک‌تاک، یوتیوب - و حتی جریان‌های پخش زنده^۲، شناسایی و مسدود کند. این ویژگی، مستقل از سایر برنامه‌ها عمل می‌کند و علاوه بر پالایشگری در زمان دریافت، می‌تواند از ارسال و اشتراک‌گذاری محتوای نامناسب به وسیله کودکان نیز جلوگیری نماید. همچنین این فناوری نسبت به ثبت و ارسال محتوای نامناسب به واسطه دوربین دستگاه نیز حساس است (پایگاه اینترنتی اچ‌ام‌دی، ۲۰۲۵). اکنون شرکت اچ‌ام‌دی گلوبال در تولید تلفن هوشمند جدید خود با نام اچ‌ام‌دی فیوز^۳ این فناوری را در عمیق‌ترین لایه دستگاه یعنی سیستم‌عامل آن به کار گرفته است و هدف از این اقدام را ارائه یک تجربه دیجیتال امن برای کودکان اعلام کرده است. برونداد این طرح با ترکیب فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی و وساز و کارهای نظارتی والدین، با شعار «دستگاهی که با کودکان شما رشد می‌کند» در اوت ۲۰۲۵ به صورت انحصاری در بریتانیا - به عنوان گام نخست - عرضه شد (پایگاه اینترنتی ودافون، ۲۰۲۵).

در مجموع می‌توان گفت سیاست‌های بریتانیا در این عرصه، موجب اهتمام سکویهای جهانی و شرکت‌های داخلی و خارجی این کشور به منظور بهینه‌سازی و

1. VPN

2. Stream

3. HMD Fuse

تطبیق تولیدات و خدمات خود با دستورالعمل‌ها و قوانین مصوب در حوزه کودکان شده است. روندی که بعضاً هم‌افزایی‌های جالب توجهی را در سطوح بین‌المللی به وجود آورده است. در همین نمونه مذکور، اچ‌ام‌دی گلوبال به استناد وبگاه آن در اینترنت، یک شرکت فنلادی است که فناوری بریتانیایی سیف‌تونت را در سیستم عامل آمریکایی اندروید ادغام کرده و تلفن‌های هوشمند خود را با پشتیبانی اپراتور هنگ‌کنگی تری^۱ و اپراتور چندملیتی ودفون^۲ روانه بازار انگلیس ساخته است. این رویکرد، اگرچه بر عدم قرار گرفتن در مسیر راه‌اندازی سکوهای اختصاصی تأکید دارد و تمرکز خود را بر متناسب‌سازی سکوهای فراگیر شاخص قرار می‌دهد اما این هدف را نه به واسطه کنترل‌های دولتی، مداخلات مستقیم و شیوه‌های متمرکز، بلکه از طریق تصویب قوانین سخت‌گیرانه، وضع جریمه‌های سنگین، و اعمال نظارت‌های گسترده محقق می‌سازد و به وسیله این ابزارها سکوهای اجتماعی و شرکت‌های مرتبط را ملزم به خودتنظیمی و اقدامات مورد نیاز در راستای حفاظت از کودکان می‌کند.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به مطالعه الگوهای متناسب‌سازی فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان پرداخته و با تمرکز بر تجارب جهانی و محلی، به شناسایی شیوه‌ها و سیاست‌های مؤثر در این حوزه دست یافته است. در این تحقیق ضرورت اجرای سیاست‌های متناسب‌سازی نه از خلال متون و مطالعات آسیب‌شناسانه حاصل آمد و نه از توصیه‌ها و تجویزهای صاحب‌نظران سرچشمه گرفت، بلکه با ارجاع و استناد به باورهای ذهنی، کنشگری‌های عینی، رجحان‌های فردی و دیدگاه‌ها، گفتارها و نظرات شخصی کودکان و نوجوانان مصاحبه‌شونده آشکار و مدلل شد. مضامین پنج‌گانه «دسترس‌پذیری تسریع شده» - ناظر به نقش همه‌گیری کووید-نوزده در

1. Three

2. Vodafone

مشروعیت بخشی به مواجهه زود هنگام کودکان با دستگاه های هوشمند-؛ «سربه هوایی دیجیتال»- ناظر به عدم آگاهی بخش قابل اعتنایی از کودکان و نوجوانان مصاحبه شونده به تنظیمات امنیتی و حفاظتی و مرتبط با حریم خصوصی سکوها های اجتماعی و بسترهای دیجیتال-؛ «ایمن انگاری فضای مجازی»- ناظر به احساس امنیت، راحتی و آرامش کودکان و نوجوانان در محیط اینترنت-؛ «انسان پنداری فناوری: دانای کل معتمد»- ناظر به تلقی کودکان از فضای مجازی به عنوان تکیه گاهی مرجع، قابل اعتماد و خطا ناپذیر-؛ و «بنیان های کودکانه، رجحان های بالغانه»- ناظر بر تمایل کودکان و نوجوانان به برخورداری از اینترنتی متناسب با پایگاه سنی خود- هر کدام به نوعی ضرورت بهینه سازی فضای مجازی را گواهی می دهد و مضمون پنجم نیز به صراحت آن را مطالبه می کند. بر همین مبنا یافته های گام دوم این پژوهش نشان داد که طراحی سکوها های اختصاصی برای کودکان و نوجوانان، بهینه سازی سکوها های فراگیر داخلی برای آنان، و همچنین تدوین قوانین سخت گیرانه و سیاست های تنظیم گری، سه راهبرد شاخص در راستای متناسب سازی اینترنت برای کودکان و نوجوانان است.

مرور یافته های پژوهش حاکی از آن است که سکوها های اختصاصی و کودک محور، با طراحی کاربر پسند، ارائه ابزارهای تعاملی، محتواهای متناسب، رابط کاربری بازی گونه، تمرکز بر مشارکت و کنشگری جمعی به جای ارتباطات فردی، و قابلیت های خلاقیت برانگیز، می توانند تجربه ای منحصر به فرد برای کودکان و نوجوانان فراهم آورند. توجه ویژه به حفظ حریم خصوصی، ممنوعیت به کارگیری تصاویر شخصی، محدود سازی یا مسدود سازی تعاملات مستقیم کودکان با یکدیگر و عدم پخش هرگونه محتوای تبلیغاتی از جمله ویژگی های بنیادی این سکوها به شمار می رود که در جلب اعتماد والدین و مربیان نیز مؤثر است. ملزم نمودن کاربران به انتخاب اسامی نمایشی و استعاری و آواتارهای متنوع به جای نام و تصویر واقعی خود، تمهید صفحه کلیدهای غیرمتنی و بر پایه چهرک ها، نشانک ها و صورتک ها (ایموجی محور) و نظارت انسانی پیش از انتشار تمامی محتواها، مواردی از تدابیر حفاظتی سکوها های اختصاصی هستند

که امکان بروز آسیب‌های ناشی از افشای اطلاعات شخصی یا تعامل با کاربران ناشناس را به حداقل می‌رسانند. نکته حائز اهمیت آن است که علیرغم تمامی این محدودیت‌ها و نظارت‌های فنی، این بسترها توانسته‌اند کودکان را با مفاهیم پایه‌ای سکوهای اجتماعی آشنا کنند و فضایی برای ابراز خلاقیت و تعامل امن آنان ایجاد نمایند. نمونه پاپ‌جَم نیز نشان داد در کنار سازوکار پیشرفته نظارت دو مرحله‌ای، شامل بهره‌گیری از ظرفیت‌های هوش مصنوعی و پایشگرهای انسانی، همکاری با مؤسسات و مراکز آموزشی، شرکت‌های رسانه‌ای فعال در عرصه‌های بازی، پویانمایی، نشر، و سایر حوزه‌های مرتبط و همین‌طور شخصیت‌های پرطرفدار و محبوب کودکان در سکوهای جهانی، از دیگر راهبردهای قابل پیوند با سکوهای اجتماعی اختصاصی است که می‌تواند تجربه‌هایی متنوع، پُرکشش، و ایمن را برای کودکان و نوجوانان فراهم آورد و آن‌ها را از بسترهای فراگیر و غیرمتناسب‌سازی شده بی‌نیاز سازد. از سوی دیگر مسئولیت‌های خطیر مدنی، حقوقی و اجتماعی، نیاز به ناظران انسانی پرتعداد، آموزش‌دیده و حرفه‌ای، عدم امکان تأمین مالی هزینه‌های سکو از تبلیغات، و رقابت نابرابر با سکوهای فراگیر، آزاد و پُر جاذبه جهانی، از جمله چالش‌ها و موانع این بسترهای اختصاصی در مسیر استمرار فعالیت و همین‌طور توجیه‌پذیری اقتصادی برای شرکت‌های میزبان و توسعه‌دهنده است.

در کنار الگوی طراحی و توسعه سکوهای اختصاصی، واکاوی تجارب کشورهایمانند روسیه نشان داد بهینه کردن سکوهای فراگیر داخلی برای کودکان نیز می‌تواند یکی از شیوه‌های مؤثر در اجرای سیاست متناسب‌سازی باشد. روسیه در همین مسیر و با معرفی پروفایل‌های کودک در وی‌کنتاکته، امکان تفکیک محتوا بر اساس گروه‌های سنی مختلف را فراهم کرده است تا به این واسطه، کودکان و نوجوانان محتواهای متناسب با دوره رشد خود را دریافت و مشاهده کنند. مطابق با یافته‌های این مطالعه، سکوهای بومی نظیر وی‌کنتاکته توانسته‌اند با اعمال سیاست‌های فوق، علاوه بر پاسخ به انتظارات، دغدغه‌ها و نگرانی‌های اولیاء و مربیان جوامع خود، یک مزیت نسبی قابل

توجه در مقایسه با همتایان جهانی کسب کنند و به دنبال آن سهمشان از بازار رقابتی و پُرتقاضای محتوای دیجیتال کودکان را به طور قابل توجهی افزایش دهند. تمرکز دسته سوم از الگوهای مورد اشاره، معطوف به تدوین قوانین سخت گیرانه و سیاست های تنظیم گری در راستای متناسب سازی اینترنت برای کودکان و نوجوانان و ایمنی دیجیتال آنان است. این الگو به دنبال آن است که چارچوب های عمل و کنشگری های دیجیتالی کودکان و نوجوانان، محدود به سیاست های داخلی سکوها نباشد و پیش از هر چیز تحت چتر حمایتی و نظارتی قوانین جامع و فراگیر دولتی/حاکمیتی قرار گیرد. به عنوان نمونه در بریتانیا تصویب و اجرای قانون ایمنی آنلاین با هدف خودتنظیمی بسترهای فراگیر، سکوهای اجتماعی را ملزم ساخت با ایجاد تغییراتی در سازوکارهای نظارتی و حفاظتی خود، محتواهای آسیب زا برای کودکان را مورد پایش و پالایش قرار دهند و گزارش های شفافیت ارائه کنند. تصویب قانون مذکور، همچنین منجر به توسعه نوآوری ها و ابتکاراتی از سوی شرکت های داخلی و خارجی فناوری اطلاعات در جهت کاهش مخاطرات و بهینه سازی هرچه بیشتر فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان بریتانیایی شده است. این فناوری ها اجازه می دهند کودکان، زیست، تعاملات و فعالیت های روزمره ایمنی در فضای اینترنت داشته باشند و همزمان والدین نیز اطمینان پیدا کنند که سکوها، سیستم های عامل و دستگاه های هوشمند به صورت چندلایه و مستحکم در نقش «نگهبانان دیجیتال» عمل می کنند.

مطالعه شیوه های متناسب سازی و نگاه تحلیلی به وجوه اشتراک و افتراق آن ها حاکی از آن است که موفقیت در پیاده سازی هر یک از الگوهای یاد شده نیازمند تعامل فعال میان ایده پردازان و طراحان، سیاستگذاران و واضعان قانون، والدین و مربیان، نهادهای نظارتی، ساختارهای آموزشی و کاربران نهایی یعنی کودکان و نوجوانان است. در مجموع می توان گفت ترکیبی از شیوه های نظارت ماشینی و انسانی، پایش های زمانی و پالایش های محتوایی، به همراه امتزاج نوآورانه ای از آموزش، بازی و سرگرمی، موجب می شود بستر سکوهای اجتماعی از فضایی مخاطره آمیز و آسیب خیز به محیطی امن،

آموزش محور، خلاقیت پرور، فرصت ساز، تهدیدگریز و آفت سستیز برای کودکان و نوجوانان مبدل شود. در پایان، این پژوهش تأیید و تأکید می کند تمرکز صرف بر محصورسازی اینترنت کودک و سازوکارهای تقنینی و نظارتی بدون توسیع و گسترش میدان های کنشگری، افزایش تکثر محتوایی، اعطای قدرت انتخاب و حق گزینش رجحان های فردی، و توجه به جنبه های روانشناختی، پاسخگویی نیازهای واقعی کودکان و نوجوانان نیست. بنابراین آنچه تحت عنوان الگوهای متناسب سازی اینترنت و سکوهای اجتماعی مطرح می شود صرفاً محدود به سیاست های سلبی، حفاظتی و بازدارنده نیست، بلکه پیاده سازی و اجرای راهبردهای یاد شده، علاوه بر کاهش آسیب ها و مخاطرات این محیط، با خلق روش های نوین یادگیری، ایجاد بسترهای آموزش ترکیبی، امکان برقراری تعاملات سازنده اجتماعی و تقویت زمینه های بروز خلاقیت دیجیتال در کودکان و نوجوانان، چارچوبی برای اتخاذ رویکردی فرصت محور، چندجانبه نگر، ایجابی و مشارکتی را در عرصه حکمرانی فضای مجازی فراهم می آورد.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می کنند که هیچ گونه تعارض منافع در خصوص این پژوهش وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش هیچ گونه حمایت مالی از سازمان های دولتی، خصوصی یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

منابع

- بیچرانلو، عبدالله (۱۳۹۱). توسعه سواد رسانه‌ای، مهم‌ترین راهبرد مخاطب‌محور پیش‌روی سازمان‌های فرهنگی و رسانه‌ای کشور. فصلنامه رسانه، ۲۳(۱)، ۹۳-۱۰۸.
- پایگاه خبری آفتاب (۱۴۰۱، شهریور ۲۳). افزایش جمعیت نوجوانان به ۱۱ میلیون نفر؛ هشدار درباره ترک تحصیل ۳۰ درصد دبیرستانی‌ها. بازیابی شده از <https://aftabnews.ir/003NMA>
- پایگاه خبری فردا (۱۴۰۲، اردیبهشت ۲۶). جدیدترین آمار از جمعیت ایران؛ چند درصد جمعیت کشور جوان هستند؟ بازیابی شده از <https://www.fardanews.com/fa/tiny/news-1221364>
- تقی‌زادگان، معصومه (۱۴۰۲). کودک و فضای مجازی: تحلیل میانجیگری والدین در استفاده کودکان از اینترنت. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۷۲(۱)، ۲۲۸-۲۰۱.
- حسینی‌راد، مرجان؛ رحمانی، نرگس؛ و ناظمی، مریم (۱۳۹۲). بررسی همانبندی اعتیاد به اینترنت با اختلال کمبود توجه-بیش‌فعالی و اختلال اضطراب اجتماعی در نوجوانان. پژوهش‌های کاربردی در علوم رفتاری، ۱۸(۱)، ۹۵-۱۱۰.
- حسینی اکبرنژاد، هاله؛ و جواهری‌آراسته، محسن (۱۳۹۹). حمایت کیفری از کودکان در مقابل سوءاستفاده در فضای مجازی در قوانین ایران و انگلیس و اسناد بین‌المللی. پژوهش‌های حقوقی، ۴۴(۱)، ۱۰۷-۱۳۲.
- خلیل‌پور چالکیاسری، عباس (۱۳۹۹). سیاست تقنینی حقوق کیفری ایران با رویکرد تأمین امنیت فضای مجازی مختص کودکان. قانون‌یار، ۴(۱۴)، ۳۲۵-۳۴۰.
- دانش، فرشته؛ محمدی، مسعود؛ نظیری، قاسم؛ و فتح، نجمه (۱۴۰۲). اثربخشی درمان مبتنی بر اصلاح تعامل والد-کودک بر خودکارآمدی و کاهش اعتیاد اینترنتی در کودکان ۹-۱۲ ساله. روان‌شناسی تحلیلی شناختی، ۵۳(۵)، ۷۱-۸۶.
- دنیای اقتصاد (۱۴۰۴، مهر ۹). ضریب نفوذ عجیب اینترنت همراه در ایران. بازیابی شده از <https://donya-e-eqtasad.com/fa/tiny/news-4216830>
- دهقان، رحیم؛ و نصیری، ولی‌الله (۱۳۹۴). اعتیاد اینترنتی و پیامدهای آن بر ابعاد مختلف تربیت. پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی، ۲(۷)، ۱۴۱-۱۵۸.
- راووداد، اعظم (۱۳۸۴). مسائل اجتماعی زنان در اینترنت. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۲۱(۲)، ۷۳-۹۲.
- ساعی، محمدحسین؛ و عابدی، حامد (۱۴۰۱). مطالعه تطبیقی اسناد، قوانین و مقررات مرتبط با حضور کودک در فضای مجازی در ایران، اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا. مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه، ۱۸(۱)، ۹۱-۱۳۴.

سپهرنیا، محیا (۱۴۰۳). میزان استفاده کودکان و نوجوانان ایرانی از شبکه‌های اجتماعی و راهکارهایی برای والدین. بازیابی شده از <https://thecsri.ir/article/4740>

شیروانی، خدیجه؛ و عیسائی تفرشی، محمد (۱۴۰۴). حمایت از داده‌های شخصی کودکان در مقررات عمومی حفاظت از داده‌های اتحادیه اروپا و جای خالی آن در حقوق ایران. حقوق فناوری‌های نوین، (۱۲)، ۲۷۹-۲۹۲.

عابدینی، سمیرا؛ و تقی‌لو، فرناز (۱۴۰۴). چگونه توانستم مشکل اعتیاد به بازی‌های اینترنتی و فضای مجازی را در دانش‌آموزان کاهش دهم؟ تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش، (۵۶)، ۵۹۱-۶۰۲.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۲الف). دو جهانی شدن‌ها و آینده جهان. کتاب ماه علوم اجتماعی. ۶۹ و ۷۰، ۲۸-۱۵.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۲ب). دو جهانی شدن‌ها و جامعه جهانی اضطراب. نامه علوم اجتماعی، (۲۱)، ۱۷۴-۱۴۳.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۶). دین مجازی؛ دوفضایی شدن محیط دینی و ارتباطات درون‌دینی و بین‌دینی. ایران. تهران: طرح آینده.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۸). شبکه‌های علمی مجازی. ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۰الف). رویکرد دوفضایی به آسیب‌ها، جرائم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی. ایران. تهران: انتشارات امیرکبیر.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۰ب). مطالعات جهانی شدن: دوفضایی شدن‌ها و دوج جهانی شدن‌ها. ایران. تهران: سمت.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۲). روش‌های تحقیق در مطالعات فرهنگی و رسانه. ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

عباسی‌شوازی، محمدتقی؛ زادباقری، لیلا؛ احمدی، حبیب؛ و یاراحمدی، علی (۱۴۰۱). خانواده، نظارت و مخاطرات اینترنتی: مطالعه رابطه استراتژی‌های نظارتی والدین با میزان مواجهه نوجوانان با مخاطرات اینترنتی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، (۶۸)، ۴۱-۱۱.

عزیزی، علیرضا (۱۴۰۳). محدودسازی ورود به فضای مجازی از سوی والدین از دیدگاه فقه و حقوق ایران با ملاحظه حقوق متعارف کودکان. عرشیان فارس، (۹)، ۳-۲۵.

علی، شجاعت؛ و عرفانی، محمدنذیر (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان. فصلنامه بین‌المللی میان‌رشته‌ای پیورلایف، (۱۶)، ۴۷-۶۴.

غلامی، خلیل؛ و نصرتی، محمد صالح (۱۳۹۵). شناخت عوامل مرتبط با شیوه نظارت خانواده بر رفتار اینترنتی فرزندان. مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۱۶(۱)، ۳۴-۱۶.

مرکز آمار ایران. (بی‌تا). تعریف ضریب نفوذ اینترنت چیست. بازیابی شده از <https://alnk.ir/rcr>
مؤسسه لغت‌نامه دهخدا و مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی (بی‌تا). مدخل سربه‌هوا. بازیابی شده از <https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/%25D8%25B3%25D8%25B1%25D8%25A8%25D9%2587%25D9%2588%25D8%25A7>

نگهی، مرجان (۱۳۹۱). مقابله با هرزه‌نگاری کودکان: بررسی تطبیقی اسناد بین‌المللی و قوانین کیفری ایران. پژوهشنامه حقوق کیفری، ۳(۲)، ۱۳۵-۱۵۹.

Ameli, S. R., Ravadrad, A., Bicharanlou, A., & Mousavi Haghshenas, M. (2026). Child's digital communications: A study of the kidfluencer phenomenon in cyberspace, focusing on the YouTube platform and the unboxing genre. *Journal of Cyberspace Studies*. 10(2), 347–369. <https://doi.org/10.22059/jcss.2026.408825.1220>

Buckingham, D. (2008). Children and media: A cultural studies approach. In K. Drotner & S. Livingstone (Eds.), *Handbook of children, media, and culture* (pp. 219–236). London, UK: Sage. <https://doi.org/10.11606/issn.1982-8160.v5i2p93-121>

Burroughs, B., & Feller, G. (2021). The emergence and ethics of child-created content as media industries. In *The Routledge companion to digital media and children*. 217–225. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351004107-20>

Burton, Patrick. & Byrne, Jasmina. (2017). Children as Internet Users: How Can Evidence Better Inform Policy Debat? *Journal of cyber policy*. 2 (1). 39–52. <https://doi.org/10.1080/23738871.2017.1291698>

Chassiakos, Y.R. & Radesky, J. (2016). "children and adolescents and digital media". *American academy of pediatrics*. 1–18. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2593>

Deuze, M. (2012). *Media life*. Cambridge: Polity Press. <https://doi.org/10.1177/0163443710386518>

Hanna, T. (2021, February 16). *Why an owned media strategy is critical in the kids space (and 3 tips to get started)*. <https://www.superawesome.com/blog/owned-media-strategy-kids/>

Hanna, T. (2023, February 22). *A bittersweet announcement: It's time to say goodbye to PopJam*. <https://is.gd/YYW4mV>

Hmd. (2025, August 20). *World-first new smartphone designed for children blocks nude content from the camera and across all apps*. <https://is.gd/yLuwns>

- Holly, L., Wong, B. L. H., van Kessel, R., Awah, I., Agrawal, A., & Ndili, N. (2023). Optimising adolescent wellbeing in a digital age. *BMJ: British Medical Journal*. 380, e068279, 1–5. <https://doi.org/10.1136/bmj-2021-068279>
- Izvestia. (2025, April 10). *Children's profile appeared in VK Video*. <https://en.iz.ru/en/1868383/2025-04-10/childrens-profile-appeared-vk-video>
- Izvestia. (2025, April 25). *Views of children's content in VK Video increased by more than 30 times*. <https://is.gd/4Ca85G>
- Jeffery, C. P. (2017). Too sexy too soon, or just another moral panic? Sexualization, children, and “technopanics” in the Australian media 2004–2015. *Journal of Children and Media*. 11(4), 366–380. <https://doi.org/10.1080/14680777.2017.1367699>
- Livingstone, S., Ólafsson, k., Helsper, E., & Villanueva, F. (2017). “Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation”, *Journal of Communication*. 1–24. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>
- Marciales-Vivas, G. P., & Cabra, F. (2011). Internet and moral panic: A review of research about interaction of children and teenagers with new mass media. *Universitas Psychologica*. 10(3), 855–865. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/978-3-319-25552-1_7
- Parentzone. (2025, December 16). *What parents need to know about PopJam*. <https://is.gd/fR1sCu>
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants, *MCB University*. 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- SafeToNet. (n.d.). *Our mission*. Retrieved November 24, 2025, from <https://safetonet.com/our-mission/>
- UK Legislation (2023). *Online Safety Act 2023 (c. 50)*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/50/contents/enacted>
- UNICEF. (n.d.). *Child Rights Convention*. Retrieved October 12, 2025, from <https://www.unicef.org/child-rights-convention>
- VK Company (2025, April 24). *Press release: Q1 2025 operating results*. <https://vk.company/en/press/releases/12005/>
- VK Company. (2025, August 13). *Press release: Results for Q2 and H1 2025*. <https://vk.company/en/press/releases/12064/>
- Vodafone. (2025, August 20). *The HMD Fuse protected with HarmBlock+*. <https://is.gd/HN7TCV>

